

Železnodobno naselje na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah

Janez DULAR in Borut KRIŽ

Izvleček

V članku je predstavljen železnodobni poselitveni kompleks pri Dolenjskih Toplicah, ki ga sestavljajo tri gomilne nekropole, naselje in železarski talilniški prostor. Poseben poudarek je bil dan raziskavam naselja, kjer so med leti 1986-1991 izkopali šest sond. Raziskave so pokazale, da je bil Cvinger pri Dolenjskih Toplicah poseljen ob koncu pozne bronaste dobe. Po tej prvi poselitveni fazi, ko so naselje utrdili z zemljenim okopom, je bil Cvinger dalj časa opuščen. Ponovno so ga poselili šele v mladohalštatskem obdobju. V tem času so ga znova utrdili, tokrat s kamnitim obzidjem. Obljudenost naselja v mlajši železni dobi za zdaj ni dokazana.

Ključne besede: Slovenija, Dolenjska, pozna bronasta doba, starejša železna doba, naselje, gomilna grobišča, obzidje, železarski talilniški prostor

Abstract

The article presents the Iron Age settlement complex of Cvinger near Dolenjske Toplice, which is composed of three tumulus cemeteries, a settlement, and an iron smelting area. Particular attention is paid to the investigation of the settlement, where six trenches were excavated between 1986 and 1991. Research has shown that Cvinger near Dolenjske Toplice was settled at the end of the late Bronze Age. After this first phase, when the settlement was fortified with an earthen bank and ditch, Cvinger was abandoned for a lengthy period. It was resettled only in the late Hallstatt period, when it was again fortified, this time with a stone rampart. Inhabitation of the settlement in the late Iron Age has not yet been proven.

Keywords: Slovenia, Dolenjska, late Bronze Age, early Iron Age, settlement, tumulus cemeteries, stone rampart, iron smelting area

Sl. 1: Topliška dolina; pogled s severa.

Abb. 1: Topliška dolina; Blick von Norden.

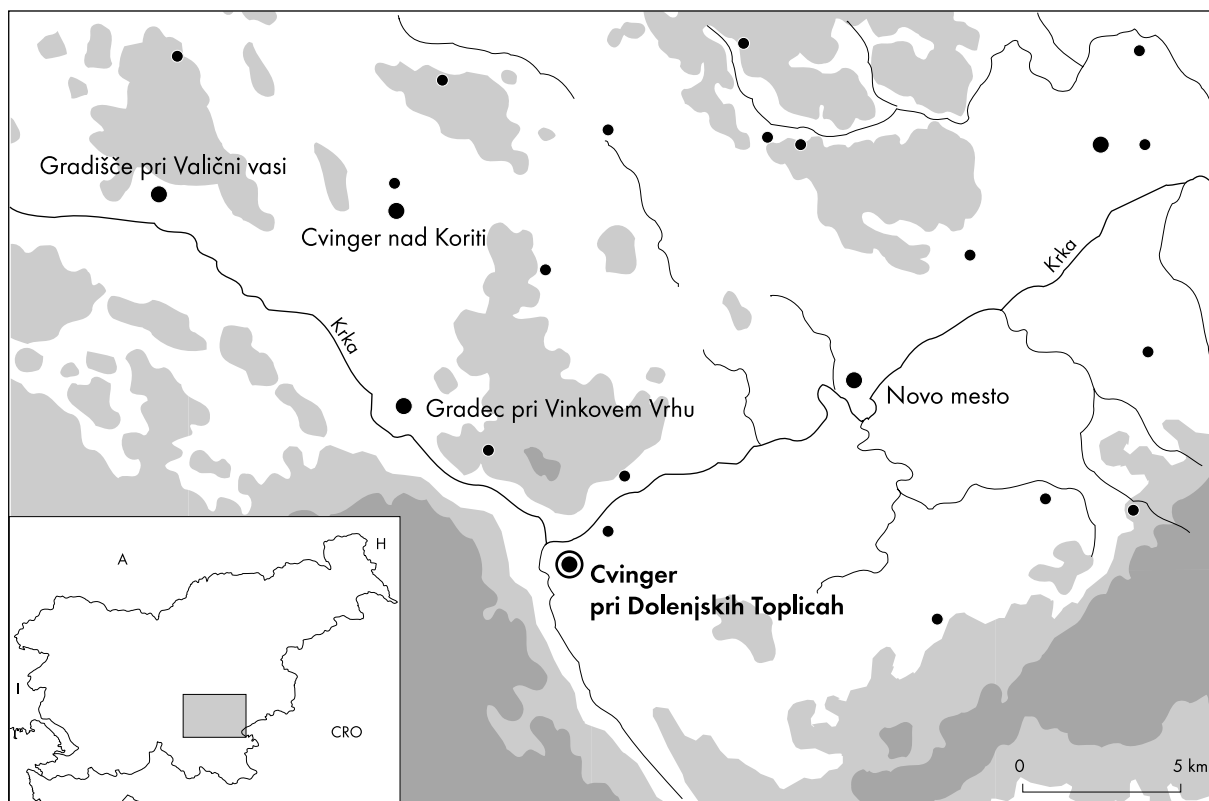
Pri Soteski, kjer stoje ruševine Auerspergovega gradu, se Krka izviije iz ozkega kanjona, svet ob njej pa se razširi v rodovitno Topliško dolino (*sl. 1*). Le-ta je na zahodni strani obdana z obronki Kočevskega roga, na severu jo zapirajo višine Kulovih sel, smer proti jugu in vzhodu pa je odprta, zato je bila dolina v vseh obdobjih važno stičišče poti, ki so vodile iz Bele krajine proti zgornjemu toku Krke. Kraj je bil pomemben zlasti v železni dobi, ko je na vzpetini, ki se dviga med Dolenjskimi Toplicami in Meniško vasjo, zraslo utrjeno naselje, okoli njega pa gomilna grobišča. Dolenjske Toplice se po bogastvu najdb upravičeno uvrščajo med najpomembnejša središča železnodobne Dolenjske. Poselitveni kompleks sestavljajo naslednje enote (*sl. 3*):

1. Gomilno grobišče na Branževcu nad Seli pri Dolenjskih Toplicah,
2. gomilno grobišče v Dolgi delih pri Meniški vasi,
3. gomilno grobišče na Gomivnici pri Meniški vasi,
4. naselje na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah,
5. železarski talilniški prostor na Branževcu nad Seli pri Dolenjskih Toplicah.

GOMILNO GROBIŠČE NA BRANŽEVCU NAD SELI PRI DOLENJSKIH TOPLICAH

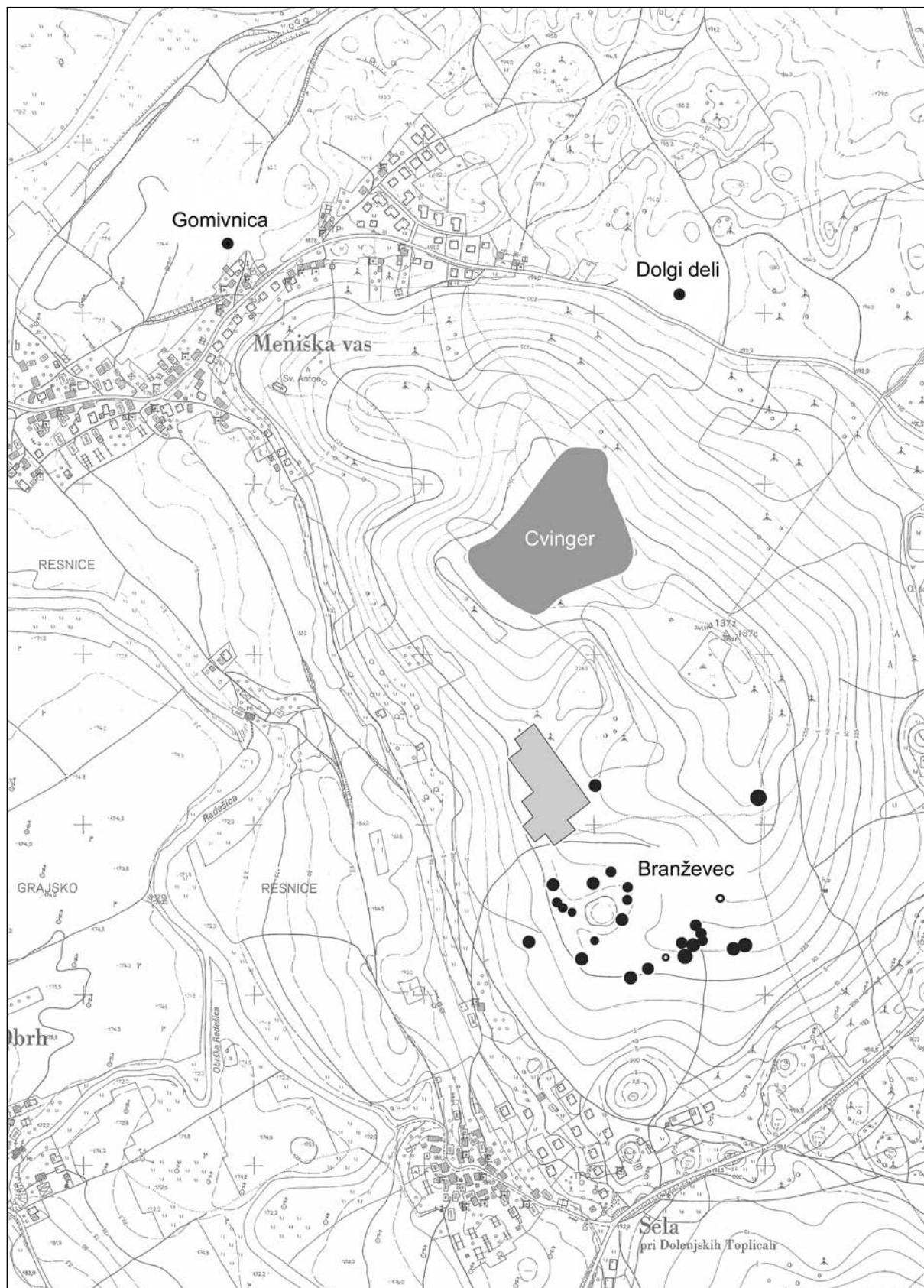
Grobišče se razprostira po jugozahodnem pobočju Branževca, južno od naselja (*sl. 2*). Večina gomil leži okoli manjše vrtače v gozdu in na travniku, dve pa sta nekoliko odmaknjeni severno oziroma severovzhodno od glavne skupine (*sl. 3*). Velikost:

- Gomila 1: premer 12 m, višina 1,5 m.
- Gomila 2: premer 16 m, višina 2 m.
- Gomila 3: premer 9 m, višina 1 m.
- Gomila 4: premer 11 m, višina 1 m.
- Gomila 5: premer 13 m, višina 1,5 m.
- Gomila 6: premer 8 m, višina 0,5 m.
- Gomila 7: premer 8 m, višina 1 m.
- Gomila 8: premer 6 m, višina 0,5 m.
- Gomila 9: premer 8 m, višina 0,5 m.
- Gomila 10: premer 8 m, višina 0,5 m.
- Gomila 11: premer 11 m, višina 1,5 m.
- Gomila 12: premer 7 m, višina 0,5 m.
- Gomila 13: premer 11 m, višina 1 m.
- Gomila 14: premer 13 m, višina 1 m.
- Gomila 15: premer 13 m, višina 1,2 m.
- Gomila 16: premer 11 m, višina 1 m.
- Gomila 17: premer 6 m, višina 0,5 m.
- Gomila 18: premer 15 m, višina 0,5 m.
- Gomila 19: premer 10 m, višina 1 m.
- Gomila 20: premer 15 m, višina 1,5 m.
- Gomila 21: premer 10 m, višina 1 m.
- Gomila 22: premer 10 m, višina 1 m.

Sl. 2: Železnodobna naselja v dolini Krke.

Abb. 2: Eisenzeitliche Siedlungen im Krkatal.

Sl. 3: Železnodobna najdišča pri Dolenjskih Toplicah. M. = 1:10.000.

Abb. 3: Eisenzeitliche Fundstellen in der Umgebung von Dolenjske Toplice. M. = 1:10.000.

Gomila 23: premer 11 m, višina 1,5 m.
 Gomila 24: premer 8 m, višina 0,5 m.
 Gomila 25: premer 12 m, višina 1 m.
 Gomila 26: premer 14 m, višina 1,5 m.

Gomilno grobišče na Branževcu nad Seli pri Dolenjskih Toplicah je odkril Jernej Pečnik.¹ Začetek njegovega delovanja v Dolenjskih Toplicah ni vezan na to nekropolo, saj se je najprej lotil osamljene gomile na ledini Dolgi deli pri Meniški vasi.² Na Branževcu je zakopal konec maja 1898. Srečo je poskusil na gomili, ki je stala na parceli 315 k. o. Dolenjske Toplice, najdbe iz nje pa so bile kasneje v Naravoslovnem muzeju na Dunaju vpisane kot inventar gomile 2.³ Ker so bili rezultati vzpodbudni, je z deli nadaljeval. Do konca septembra 1898 je na Branževcu prekopal sedem gomil (gomile 3-9). Decembra se je lotil še desete, vendar pa je moral zaradi mraza dela ustaviti. V Dolenjske Toplice se je vrnil naslednje leto.⁴ Najprej je februarja 1899 do konca raziskal gomilo 10, ki jo je začel kopati decembra prejšnjega leta. Nato se je na Branževcu mudil še celo pomlad in poletje ter v krajših kampanjah prekopal sedem gomil (gomile 11-17). Celotna bera dvoletnih izkopavanj pri Dolenjskih Toplicah je bila torej 17 raziskanih gomil: ena v Dolgih delih pri Meniški vasi in šestnajst na Branževcu nad Seli pri Dolenjskih Toplicah.

Pečnikova izkopavanja je občasno nadziral J. Szombathy. Kot lahko razberemo iz njegovega dnevnika, se je mudil v Dolenjskih Toplicah štirikrat: junija in avgusta 1898 ter avgusta in septembra 1899. Njegovi obiski so trajali le po nekaj dni. Običajno si je ogledal izkopavanje in dal Pečniku najnujnejše napotke. Kot kaže, pa z njegovim delom ni bil najbolj zadovoljen. Pečnik je namreč kopal prehitro in se ni več znašel v svojih zapiskih. Zaradi površnega načina dela je postala vprašljiva tudi verodostojnost grobnih celot.⁵

Gradivo Pečnikovih izkopavanj na Branževcu, ki ga danes hrani Naravoslovni muzej na Dunaju, je objavila B. Teržan.⁶

Pečnikove oznake gomil se ne ujemajo z oštevilčenjem na našem načrtu grobišča (sl. 4). Pri poskusu usklajevanja smo namreč ugotovili, da imamo za zanesljivo identifikacijo premalo podatkov. Pečnik je v svojih protokolih sicer zabeležil lastnike parcel, težave pa nastopijo v primerih, ko je na isti parceli po več gomil.⁷ Veliko si nismo mogli pomagati niti z noticami o položaju nekaterih gomil, ki smo jih našli v Szombathyjevem dnevniku.⁸ Rezultat naše analize je prikazan na sl. 5. Iz tabele lahko razberemo, da smo kolikor toliko zanesljivo prepoznali le sedem gomil.

GOMILNO GROBIŠČE V DOLGIH DELIH PRI MENIŠKI VASI

Desno od ceste, ki pelje iz Dolenjskih Toplic proti Meniški vasi, je na nekdanjem pašniku (parc. št. 3411 k. o. Podturen) stala 8 m široka in 2,5 m visoka gomila (sl. 3). Maja 1898 jo je prekopal J. Pečnik in v njej našel dvanajst grobov.⁹ Najdbe so prispele v Naravoslovni muzej na Dunaj, kjer so jih inventarizirali pod oznako gomila 1 iz Toplic. Objavila jih je B. Teržan.¹⁰ Po izkopavanju so gomilo zravnali, zato ni danes na terenu od nje ostalo nobenih sledov.

GOMILNO GROBIŠČE NA GOMIVNICI PRI MENIŠKI VASI

Aprila 1979 so na njivi severno o vasi (parcela 3835 k. o. Podturen) trebili kamenje in pri tem našli na žganino, fragmente grobe keramične posode in

¹ J. Pečnik, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, *Izv. Muz. dr. Kr.* 14, 1904, 34 s; glej tudi T. Knez, Dolenjske Toplice, v: *Arheološka najdišča Slovenije* (Ljubljana 1975) 211 s.

² To je bila gomila, ki je v Naravoslovnem muzeju na Dunaju inventarizirana pod številko 1. Glej tudi S. Rutar, Prazgodovinske izkopine pri Toplicah na Dolenjskem, *Izv. Muz. dr. Kr.* 8, 1898, 102; isti, Töplitz bei Rudolfswerth (Badeort), *Mitt. Zent. Komm.* N. F. 25, 1899, 165.

³ Ib.

⁴ S. Rutar, Prazgodovinske izkopine na Dolenjskem, *Izv. Muz. dr. Kr.* 9, 1899, 36.

⁵ Szombathy je v svojem dnevniku med drugim zapisal: "Leider zeigt sich, daß Pečnik nicht mehr genügend sieht. Er geht sehr grob mit den Funden um. In seinem Protokoll kennt er sich nicht aus. Die Etiquetten werden ziemlich ordentlich ausgefertigt. Die Grabung geht zu ungleichmäßig vor sich, so daß die Zusammenhaltung der Funde von je einem Grabe ganz illusorisch wird; oft wohl nur der flüchtig gefassten Annahme Pečniks nach bestimmt." Glej J. Szombathy, *Tagebuch*, Büchlein Krain I, 18 (Fundaktenarchiv NHMW).

⁶ B. Teržan, Certoška fibula, *Arh. vest.* 27, 1976, 396 ss, t. 4-91.

⁷ Protokole hrani Fundaktenarchiv NHMW. Pri preverjanju smo ugotovili tudi delna razhajanja med Pečnikovimi navedbami in stanjem v zemljiški knjigi.

⁸ Szombathy, (op. 5) 5 in 16 s.

⁹ Rutar (op. 2); prim. tudi Pečnikov protokol o izkopu gomile (Fundaktenarchiv NHMW).

¹⁰ Teržan (op. 6) 395 s, t. 1-3.

¹¹ D. Breščak, Meniška vas, *Var. spom.* 23, 1981, 214.

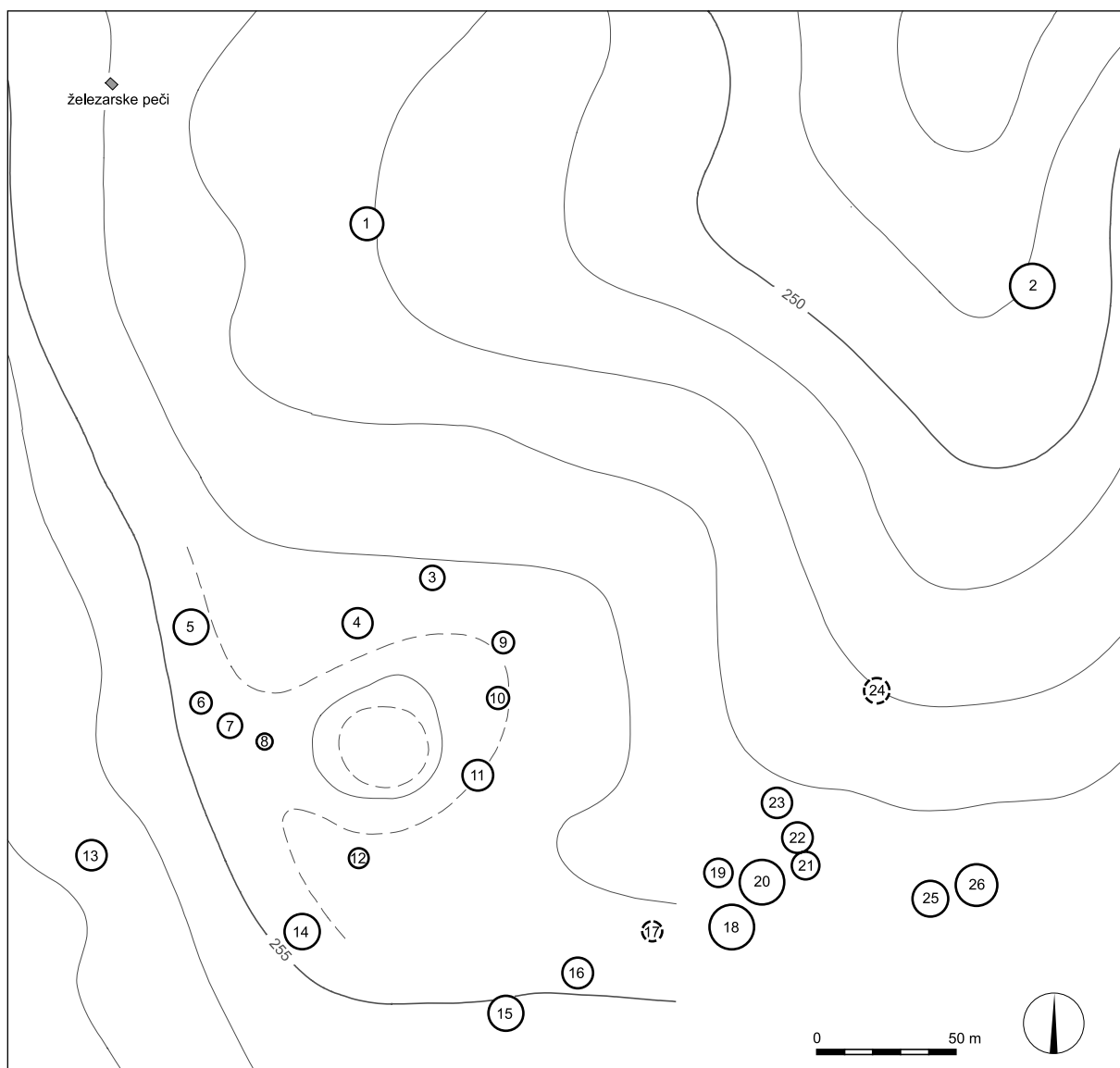
bronasto zapestnico.¹¹ Glede na nekoliko dvignjen teren, je tu očitno stala močno razorana gomila (sl. 3). Najdbe hrani Dolenjski muzej v Novem mestu.

NASELJE NA CVINGERJU PRI DOLENJSKIH TOPLICAH

Naselje je bilo postavljeno na kopast hrib zahodno od Dolenjskih Toplic (sl. 7; 8). Vzpetina ima tri ploske vrhove. Na srednjem, ki je hkrati tudi najvišji in nosi ledinsko ime Cvinger (263,8 m), so ohranjeni ostanki prazgodovinskih okopov. Hrib je iz apnenca, poraščen pa je z mešanim gozdom. Ob njegovem vznožju tečeta potoka Radešca in Sušica, ki se dober kilometer severneje izlivata v reko Krko.

Naselje leži na pomembnem stičišču poti med zgornjo dolino Krke ter dolino Starih žag, po kateri je speljana najlažja povezava proti Beli krajini. Zaradi lege na vrhu hriba je odlično obvladovalo omenjene komunikacije, hkrati pa je bilo v vidni povezavi z naseljema na Plešivici nad Drenjem in na Gradišnici nad Dolenjim Gradiščem.

Gradišče na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah ima obliko nepravilnega trapeza (sl. 9). Njegov obod je vseskozi zelo jasen. V južni polovici je ohranjen kot lep okop, ki je na notranji strani visok do 1 m. Ježa pred njim je na tem predelu zelo strma in mestoma široka tudi do 8 m. Okop poteka v skoraj nespremenjeni obliki vse do jugovzhodnega vogala naselja, kjer prične postopoma slabeti. Na krajšem odseku (cca. 60 m) ga zamenja lepa

Sl. 4: Branževce nad Seli pri Dolenjskih Toplicah. Načrt gomilnega grobišča. M. = 1:2500.

Abb. 4: Branževce bei Sela pri Dolenjskih Toplicah. Plan des Hügelgräberfeldes. M. = 1:2500.

Pečnikove oznake	Načrt (sl. 4)
gomila 2	gomila 2
gomila 3	gomila 1
gomila 4	gomila 21 ali 22
gomila 5	gomila 5
gomila 6	gomila 14
gomila 7	gomila 13
gomila 8	?
gomila 9	gomila 12
gomila 10	?
gomila 11	?
gomila 12	gomila 23
gomila 13	?
gomila 14	?
gomila 15	gomila 18 ali 20
gomila 16	?
gomila 17	?

Sl. 5: Branževce nad Seli pri Dolenjskih Toplicah. Primerjalna tabela.

Abb. 5: Branževce bei Sela pri Dolenjskih Toplicah. Vergleichstabelle.

terasa, nato pa se zopet pojavi in obroblja ves severni in zahodni del naselja. Cvinger pri Dolenjskih Toplicah sodi med tista prazgodovinska naselja na Dolenjskem, ki imajo najbolj ohranjene obode.

Notranjost gradišča je prostrana. Teren se od najvišje točke postopoma spušča proti okopu, zato je bilo v naselju za poselitev veliko primerne prostora. Tla so sicer tu in tam skalnata, vendar pa so prav med skalnimi bloki tudi večji platoji, na katerih so lahko stale hiše. Sredi naselja je manjše, deloma zasuto kraško brezno (sl. 6).¹²

Danes vodijo na Cvinger štiri poti, vendar pa so dostopi s severa in zahoda skoraj zanesljivo recentni. Vhod v naselje je bil kot kaže na jugu v smeri vasi Sela pri Dolenjskih Toplicah. Na tej strani je namreč na pobočju pred gradiščem še vidna nekdanja dostopna pot, ki pripelje v dveh zavojih do glavnih vrat. V smeri proti jugu leži tudi ledina Branževce, na kateri so bili odkriti ostanki topilniškega kompleksa, nedaleč stran pa še glavna, naselju pripadajoča gomilna nekropola.

Sl. 6: Cvinger pri Dolenjskih Toplicah. Vhod v brezno.

Abb. 6: Cvinger bei Dolenjske Toplice. Eingang in die Schachthöhle.

***

Raziskovanja Cvingerja pri Dolenjskih Toplicah segajo v konec devetnajstega stoletja, torej v čas, ko je bila kopana tudi tamkajšnja nekropola. Lotil se jih je J. Szombathy, ki je junija 1898 naselje obhodel in izmeril. Meritve je opravil z busolo in koraki. S pomočjo podatkov, ki jih je zabeležil v svojem dnevniku,¹³ smo uspeli narisati skico gradišča in vanj vnesti lege posameznih sond (sl. 10). Prvi dve sondi je dal Szombathy izkopati v jugovzhodnem vogalu naselja (pri točki A). Podatki o raziskavi so skopi, saj omenja le to, da je v globini 40 cm pod površjem naletel na 20 cm debelo plast prežgane zemlje, žlindro in nekaj črepij.¹⁴

Szombathy se je na Cvinger vrnil tudi naslednje leto. Avgusta 1899 se je namreč odločil, da bo presekali južni okop, in sicer zahodno od tamkajšnjih vrat (pri točki B). O izkopavanju sta ohranjena skica profila in kratek komentar (sl. 11: A).¹⁵ Očitno z rezultatom ni bil povsem zadovoljen, zato se je odločil, da bo nadaljeval z deli. Avgusta in septembra je namreč s Pečnikovo pomočjo naredil še štiri preseke čez okop (točke 1-4) in kar dvanajst manjših sond v notranjosti naselja (točke 5-16).¹⁶

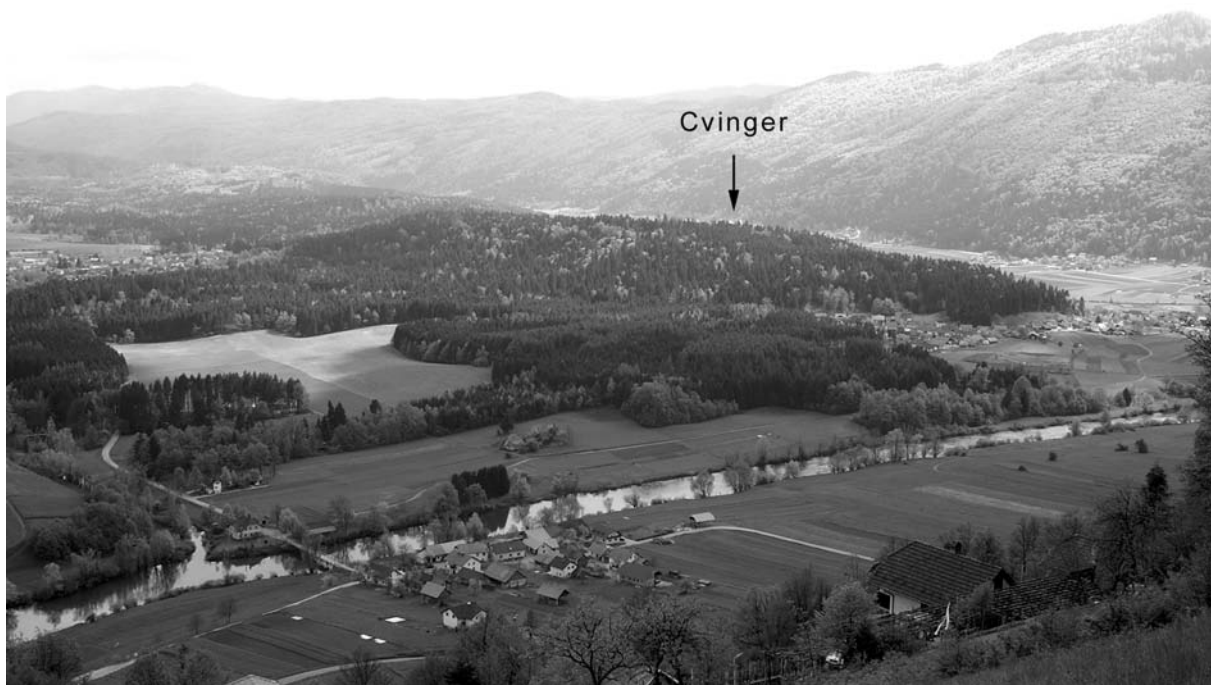
¹² V času, ko smo sondirali naselje, smo skušali s pomočjo članov Jamarskega društva iz Novega mesta brezno očistiti. Odstranili smo več metrov narušenega kamnitega drobirja in smeti, žal pa z izkopom nismo dosegli morebitnih železnodobnih plasti.

¹³ Szombathy (op. 5) 2 ss.

¹⁴ Ib., 4 in 27. Szombathyjev izkop je bil dobro viden v sondi 3, ki smo jo izkopali leta 1988 prav v tem delu naselja.

¹⁵ Ib., 30 s. Szombathy: "Unter der Krone des Walles ist in ca. 1 m br. und 1,20 hoch eine unregelmäßige und trockene Bruchsteinmauer gelegt, von der eine Steinschüttung die innere Böschung entlang geht. Unter der Steinmauer ist Erde mit einzelnen großen Steinen und darunter gewachsener Boden in 2 m Tiefe. Dieser besteht aus reiner Erde mit einzelnen ... und dann Felsen. Die Aussenböschung besteht aus Erde mit sehr wenigen Steinen."

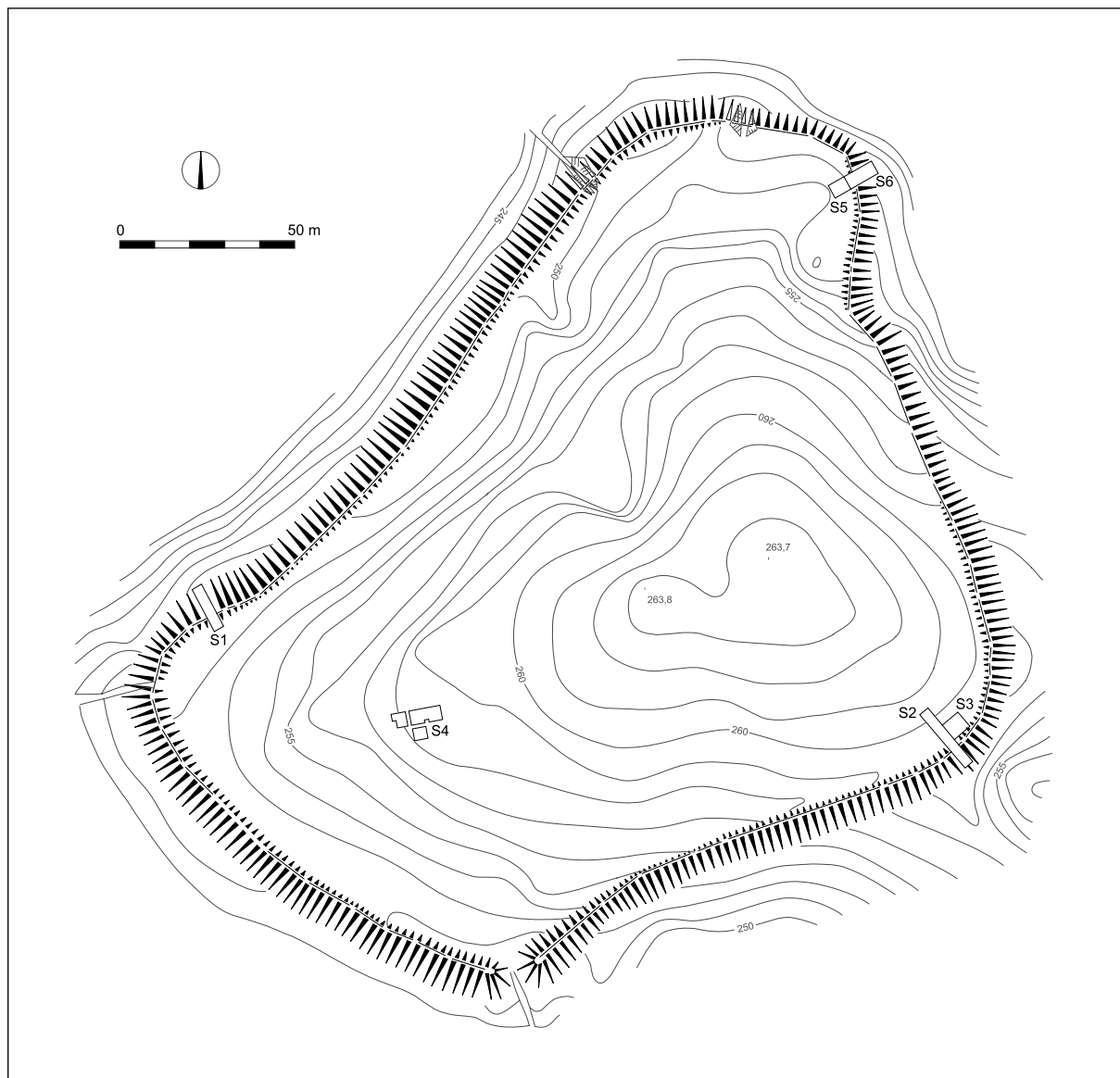
¹⁶ Ib., 27 ss; pismi Pečnika Szombathyju z dne 18. in 23. 8. 1899 (Fundaktenarchiv NHMW).

Sl. 7: Cvinger pri Dolenjskih Toplicah. Pogled s severa.
Abb. 7 Cvinger bei Dolenjske Toplice. Blick von Norden.

Sl. 8: Cvinger pri Dolenjskih Toplicah. Pogled s severovzhoda.
Abb. 8: Cvinger bei Dolenjske Toplice. Blick von Nordosten.

Sl. 9: Cvinger pri Dolenjskih Toplicah. Tloris naselja. M. = 1:2.000.

Abb. 9: Cvinger bei Dolenjske Toplice. Grundriß der Siedlung. M. = 1:2.000.

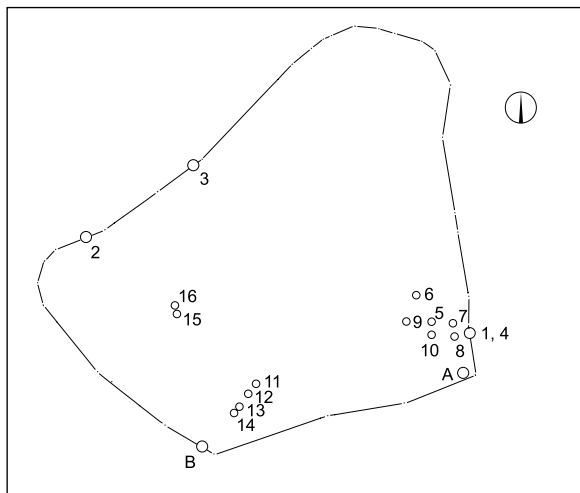
Tudi podatki o teh izkopavanjih so zelo skopi. Szombathy omenja v dnevniku večinoma le najdbe: stenski omet, žlindro in fragmente posod.¹⁷ Nekoliko izčrpnje je opisal profil sonde 1, ki je zanimiv predvsem zaradi tega, ker so v njem dokumentirane ruševine obzidja, prav tako pa tudi ostanki prežganega zemljenega nasutja (sl. 11: B).¹⁸

Szombathyjevo izkopavanje na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah je bilo prvo večje raziskovanje kakega prazgodovinskega gradišča na Kranjskem.¹⁹ Pomembno je bilo predvsem zaradi tega, ker je dalo prve oprijemljivejše podatke o načinu gradnje dolenjskih železnodobnih naselij.

¹⁷ Najdbe, ki so prispele v Naravoslovni muzej na Dunaju, je objavila B. Teržan (op. 6) 413, t. 91: 13-19.

¹⁸ Ib., 37 ss. Szombathy je prežgano zemljeno nasutje napačno interpretiral kot ostanke talilnih peči za železo: "Auf d. Innenböschung, die hier flach und 0,50 hoch ist, waren Schmelzöfen angelegt, deren Durchsch. roth gezeichnet ist. Die Füllmasse ist lokere rothgebr. krumelige Erde mit einzelnen rothen Lahmbewurfstücken und kl. Schlackenstücken. Die Ostwand ist steil und scharf gegen den braunen Lehm des Bodens abgesetzt, nach W. zieht sich d. rothe Masse 1,50 weiter d. Oberfläche des Felsblocken entlang."

¹⁹ Pred njim sta nekaj malega kopala F. Hochstetter na Kopi nad Trnjo (leta 1879) in J. Pečnik na Magdalenski gori pri Šmarju (leta 1892). Prim. J. Dular, Zgodovina raziskovanj železnodobnih naselij in poselitve v osrednji Sloveniji, *Arh. vest.* 43, 1992, 43 s; isti, *Halštatske nekropole Dolenjske*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6 (Ljubljana 2003) 36.

Sl. 10: Szombathyjev topografski posnetek naselja Cvinger pri Dolenjskih Toplicah z vrisanimi mesti izkopavanj.

Abb. 10: Szombatys topographische Aufnahme der Siedlung Cvinger bei Dolenjske Toplice mit den Grabungsstellen.

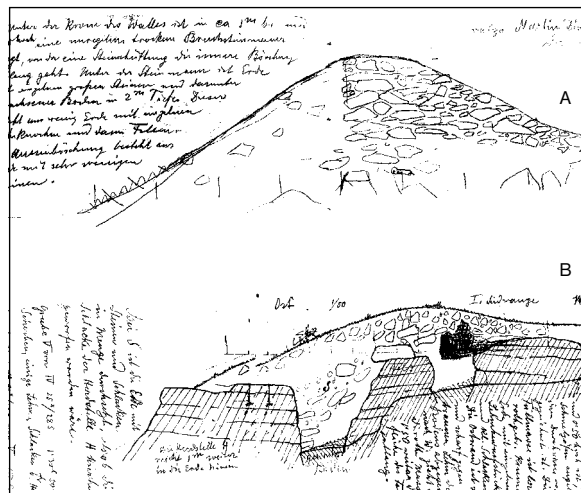
V tridesetih letih se je na Cvingerju mudil W. Schmid. Po skromnih podatkih, ki jih je priobčil dnevnik Jutro, je v naselju odkopal štiri hiše. Kako so izgledale, ne vemo, največja pa naj bi imela ognjišče in oddeljen prostor za ležišče.²⁰ Gradivo s teh izkopavanj je prišlo v Narodni muzej v Ljubljani, objavila pa ga je B. Teržan.²¹

Izkopavanje na Cvingerju v letih 1986-1991

Leta 1986 se je obsežnejših del na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah lotil Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Novega mesta pod vodstvom B. Križa. S sondiranjmi so želeli ugotoviti časovni razpon gradišča, način gradnje obzidja in morebitne ostanke stavb v notranjosti naselja.²² Križ je v šestih zaporednih raziskovalnih kampanjah (1986-1991) na Cvingerju izkopal 6 sond.²³ Rezultate teh izkopavanj objavljamo v nadaljevanju našega članka.

Sonda 1

Lega: Sonda je bila postavljena v jugozahodni del Cvingerja. Dolga je bila 13 m in široka 3 m.

Sl. 11: Szombathyjevi skici profilov čez okop.

Abb. 11: Szombatys Handskizzen der Profile durch den Wall.

Pri klesanju profila je bila proti severovzhodu razširjena za dodatnih 40 cm. Z njo smo presekali okop in pobočje zunaj naselja (sl. 9).

Terenski izvidi: Z izkopom, ki je segal čez dva metra globoko, smo povsod dosegli živo skalo oziroma sterilno ilovico. Na risbi severovzhodnega profila (pril. 1: A) je označena kot *plast 1*. Na njej je bila med $x = 0$ in $x = 8$, torej natanko na robu naselja, naložena 0,5 m debela plast rumenorjave ilovice. Na risbi je označena kot *plast 2*. V njej je razpršeno ležalo nekaj najdb (t. 1: 1-4). To strukturo je prekrival pas rjavočrne zemlje (*plast 3*). V njej so se pojavljali drobcji oglja, tu in tam pa tudi posamične črepinje posod. Še višje je ležal drugi sloj ilovice, tokrat sivorumene barve, v katerem pa ni bilo najdb (*plast 4*). Kaj predstavljajo omenjena nasutja, je težko reči. Zelo verjetno imamo pred seboj ostanke zemljenega okopa in lesenega opaža, s katerim je bilo obdano naselje. Možnost, da so plasti nastale s postopnim nalaganjem, se zdi manj verjetna. Glede na dve ilovnati nasutji, ki ju ločuje pas rjavočrne zemlje, je bil okop očitno popravljan.

Ostanke nasutij sta prekrivali še dve kulturni plasti (*plast 5 in plast 6*). Po strukturi se skoraj nista razlikovali, zato ju je bilo zelo težko ločiti.

²⁰ Za starimi Iliri in Latobici, *Jutro*, 2. sept. 1935, št. 202 a (Ponedeljska izdaja), str. 2.

²¹ Teržan (op. 6) 413, t. 92 in 93.

²² B. Križ, Arheološko območje Cvinger, *Var. spom.* 34, 1992, 83.

²³ O sondiranjih je bilo objavljenih več predhodnih poročil: B. Križ, Cvinger, *Var. spom.* 29, 1987, 240 s; isti, Cvinger pri Dol. Toplicah, *Var. spom.* 30, 1988, 211 ss; isti, Cvinger pri Dolenjskih Toplicah, *Arh. preg.* 29, 1988, 88 s; isti, Cvinger pri Dol. Toplicah, *Var. spom.* 31, 1989, 210; isti, Cvinger pri Dolenjskih Toplicah, *Var. spom.* 32, 1990, 152; isti, Cvinger - Dolenjske Toplice, *Var. spom.* 33, 1991, 204 s.

Sl. 12: Sonda 1. Zid.

Abb. 12: Schnitt 1. Die Mauer.

Spodnja je bila nekoliko temnejše barve, vendar pa smo mejo med njima določili predvsem po legi najdb in kamnov, ki so očitno padli na nekdanjo površino. V obeh plasteh je bilo precej najdb. Prevladoval je prežgan glinast stenski omet, razmeroma veliko pa je bilo tudi črepinj, kosov železove žlindre in živalskih kosti.

Na plast 5 je bil postavljen kamnit zid. Na njegove ostanke smo naleteli med linijama $x = 3$ in $x = 4,6$. Širok je bil torej 1,6 m (*pril. 1: B*). Grajen je bil na običajen način: za lice so uporabili večje neobdelane kamne (velike do $0,4 \times 0,6$ m), ki so bili zloženi tako, da so se med seboj prekrivali, medtem ko je bil vmesni prostor zapolnjen z zemljo in manjšimi lomljenci (*sl. 12*). Kamni so se ohranili v dveh oziroma treh legah (*sl. 13*).

Pri preboju zidu smo v njegovem temelju naleteli na luknjo za stojko, ki je bila obdana s tremi kamnitimi zagozdami (*sl. 14*). Vendar pa je bila njena lega nenavadna. Odkrili smo jo namreč v

Sl. 13: Sonda 1. Zunanje lice zidu.

Abb. 13: Schnitt. Außenfront der Mauer.

sredini zidu, kar se precej razlikuje od lege stojk tako imenovanega stiškega tipa obzidja, ki pozna paralelno postavljene lesene opornike na obeh frontah zidu.²⁴ Očitno je služila za dodatno učvrstitev zidu. Stojka sredi zidu je najverjetneje lokalni gradbeni element, iz katerega vsaj za zdaj ne kaže delati daljnosežnejših zaključkov.

Časovna opredelitev: V plasti 2, ki leži neposredno na sterilni ilovici, smo našli fragment amfore (*t. 1: 1*). Takšno posodje je na Dolenjskem kronološko dobro opredeljeno in se pojavlja tako v žarnogrobiščnih nekropolah (stopnja Ljubljana II) kot tudi najstarejših halštatskih grobovih (stopnja Podzemelj).²⁵ Star je tudi ornament z odtisi koleščka (*t. 1: 2*).²⁶ Datiranje plasti 2 na konec pozne bronaste dobe oziroma na začetek železne dobe zato ni sporna.

Podobno starost izkazuje tudi plast 3. V njej sta med drugim ležala fragment lonca, ki je imel rame okrašeno z razčlenjenim rebrom (*t. 1: 6*) in fragment latvice s fasetiranim ustjem (*t. 1: 5*). Tudi ti dve obliki se pogosto pojavljata v pozno-bronastodobnih in zgodnjehalštatskih naseljih.²⁷

Plast 4 ni vsebovala najdb, zato je časovno ne moremo opredeliti. Isto velja za plast 5, v kateri smo sicer našli nekaj najdb, vse po vrsti pa so bile neznačilnih oblik (*t. 1: 7-12* in *t. 2: 1-3*).

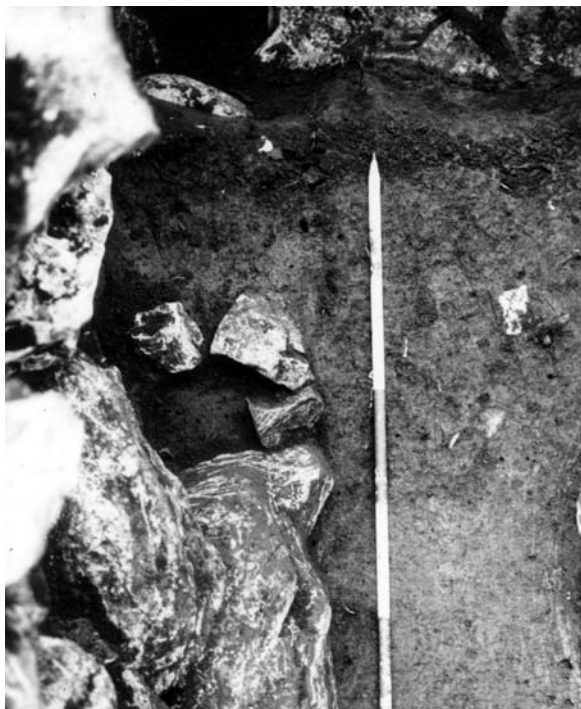
Drugče je s plastjo 6. V njej je bilo nekaj zanimivih kosov, na primer ostenja z nalepljenimi rebri v obliki kače (*t. 2: 7,8,10*) in fragment trinožnega lončka (*t. 2: 16*), ki jim najdemo dobre in številne

²⁴ Prim. S. Gabrovec, *Stična I*, Kat. in monogr. 28 (1994) 146 ss.

²⁵ J. Dular, *Halštatska keramika v Sloveniji*, Dela 1. razr. SAZU 23 (1982) 35 s.

²⁶ J. Dular, Začetki železnodobne poselitve v osrednji Sloveniji, *Arh. vest.* 44, 1993, 105.

²⁷ Ib.

Sl. 14: Sonda 1. Luknja za stojko (pogled od zgoraj).
Abb. 14: Schnitt 1. Pfostenloch (Draufsicht).

Sl. 15: Sonda 2. Ostanki prvega zemljenega okopa in zoglenelega opaža.
Abb. 15: Schnitt 2. Reste des 1. Erdwalles und verkohlter Schalung.

primerjave zlasti med gradivom iz bližnje nekropole v Selih pri Dolenjskih Toplicah.²⁸ Plast je torej nastala v mladohalštatskem obdobju (stopnja certoške fibule oziroma negovske čelade), v isti čas pa moramo glede na lego oziroma stratigrafski odnos datirati tudi obzidje.

Sonda 2

Lega: Sonda je bila postavljena v jugovzhodni vogal Cvingerja. Dolga je bila 20 m in široka 3 m. Z njo smo presekali teraso v notranjosti in pobočje zunaj naselja (sl. 9).

Terenski izvidi: Sondiranje je pokazalo, da plasti na tem delu gradišča niso kdove kako debele. V dobršnjem delu sonde se je namreč že po odstranitvi humusa pokazala živa skala, na najglobljem mestu pa je segal izkop poldrugi meter globoko. Vrstni red plasti na tem predelu naselja si lahko najbolje ogledamo na risbi severovzhodnega profila (pril. 2: A).

Na dnu sonde se je po celi dolžini pojavila bodisi živa skala ali pa rumenorjava ilovica, v kateri ni bilo nobenih najdb. Ilovica je na risbi profila označena kot *plast 1*.

Na ta prvotna tla hriba je bil na območju med $x = 12$ in $x = 15$, torej na robu naselja, postavljen zemljen okop, ki je bil uničen v močnem požaru. Njegovi ostanki so v profilu označeni kot *plast 2*. Okop je bil širok 2,5 m, zgrajen pa je bil tako, da so med lesena opaža nabili ilovnato zemljo. Ostanki opaža, ki se je po požaru prevrnil v notranjost sonde, so se razmeroma dobro ohranili (pril. 2: B; sl. 15). Narejen je bil iz vodoravno položenih brun, ki so jih očitno podpirale vertikalne, v tla zabite stojke. Le-teh v sondi 2 sicer nismo zasledili, zelo jasen obris stojke pa je bil dokumentiran v jugovzhodnem profilu sonde 3 (sl. 23). Zemljen okop je bil na zunanji strani najverjetneje podprt s kamni, kar bi lahko sklepali iz vrste večjih in manjših lomljencev, ki so ležali vzdolž zunanje linije prežgane ilovice (pril. 2: B). Dva lomljenca na zunanji strani zemljenega okopa smo dokumentirali tudi v jugozahodnem profilu (sl. 16). Kot že rečeno, je bil okop uničen v velikem požaru, ki je bil tako močan, da se je nasutje spremenilo v paket prežgane ilovice rdeče oranžne barve, posamezni kamni v njem pa so popolnoma poapneli.

Plasti, ki bi se v notranjosti naselja neposredno navezovala na zemljen okop, žal nismo ugotovili. Morda je sodila v čas njegovega obstoja *plast 4*, ki

²⁸ Teržan (op. 6). Nalepljena rebra v obliki kače: t. 27: 9; 32: 1; 42: 4; 45: 6; 50: 1 itd. Trinožni lončki: t. 7: 2; 18: 2; 23: 3; 56: 4; 73: 9; 87: 9.

Sl. 16: Sonda 2. Jugozahodni profil preko prvega zemljenega okopa.

Abb. 16: Schnitt 2. Südwestprofil durch den 1. Erdwall.

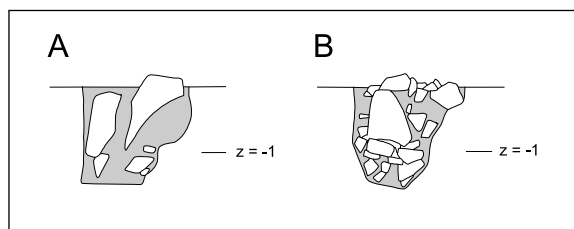
se je nabrala v manjši skalni kotanji ob severzahodnem profilu sonde med $x = 7,4$ in $x = 9$. Ležala je namreč, podobno kot okop, na prvotni osnovi hriba. Ker pa obe strukturi nista imeli neposrednega stika, ostaja njuna sočasnost zgolj hipotetična (glej pril. 2: A).

Prežgano ilovico in ostanke zogljenega opaža je prekrivala plast sivorjave ilovice, ki je na risbi profila označena kot *plast 3* (pril. 2: A). Plast ni prekrivala le uničenega okopa, ampak je segala tudi na pobočje zunaj naselja. V njej je bilo na območju med $x = 10,5$ in $x = 12$ precej keramičnih fragmentov in kamenja, drugih struktur pa nismo zasledili. Na vprašanje, kaj predstavlja in kako je nastala, ni enostavno odgovoriti. Glede na debelino plasti in tanko progo oglja, ki se vleče v profilu med $x = 14$ in $x = 16$, imamo pred seboj najverjetneje ostanek drugega zemljenega nasutja, s katerim so obnovili v požaru uničen okop. Možnost, da bi plast nastala postopoma, je namreč glede na njeno lego in debelino manj verjetna.

Za zemljenim okopom se je v notranjosti naselja nabrala razmeroma debela plast temnorjave zemlje, ki je na risbi profila označena kot *plast 5*. V njej je bila obilica kulturnih ostalin (keramika, hišni omet, živalske kosti, železova žlindra) in stavbnih

struktur, ki kažejo, da je bil prostor za okopom intenzivno poseljen. Žal pa posameznih gradbenih faz nismo uspeli stratigrafsko razdvojiti, saj sta bili barva in sestava plasti povsem enotni. Prav tako se postavlja vprašanje, če je plast 5 res v celoti nastala šele po uničenju okopa, kot je to razbrati iz zaporedja plasti v severozahodnem profilu (pril. 2: A). Ne gre namreč zavreči možnosti, da je del plasti 5 nastal že v času, ko je naselje obdajal okop, kar pa zaradi slabe ločljivosti ni bilo mogoče potrditi s stratigrafijo. Da bi ostal prostor za okopom v celoti neposeljen, je namreč malo verjetno.

Med gradbenimi elementi, ki smo jih odkrili v plasti 5 (pril 3: A), naj najprej omenimo podsta-

Sl. 17: Sonda 2. Preseka lukenj za stojki A in B. M. = 1:25.

Abb. 17: Schnitt 2. Profile der Pfostenlöcher A und B. M. = 1:25.

Sl. 18: Sonda 2. Kamnit tlak in temeljni zid.

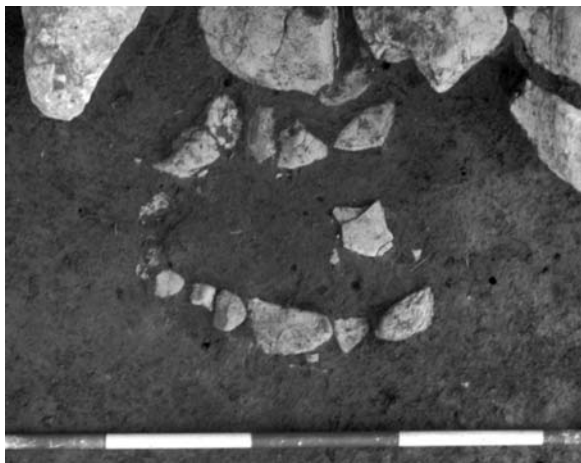
Abb. 18: Schnitt 2. Steinpflasterung und Fundamentmauer.

vek iz kamnitega drobirja pri $x = 2$; $y = 2,3$. Nedaleč stran ($x = 2,8$; $y = 3$) smo ob severovzhodnem profilu trčili na oval prežgane ilovice, ki se je izkazal za ostanek ognjišča. Na liniji $x = 4$ je prečno preko sonde potekal zid, ki je skoraj zanesljivo del kamnitega venca, na katerem je stala lesena stavba. Tik ob njem smo na $x = 3,7$ in $y = 2,5$ zadeli na luknjo za stojko. Bila je 0,25 m globoka, imela pa je ravno dno (sl. 17: A). Kot kamniti tlak moramo interpretirati plast večjih lomljencev, med linijama $x = 6$ in $x = 10$, med katerimi je ležalo precej fragmentov keramike, žindre in živalskih kosti (sl. 18). Zelo dobro sta bili ohranjeni tudi dve luknji za stojki južno od kamnitega tlaka. Na prvo smo zadeli pri $x = 9,2$ in $y = 3$. Bila je okrogle oblike, na njenem robu pa so se ohranile kamnite zagozde (sl. 19). S kamni je bila obložena tudi luknja za stojko pri $x = 12,2$; $y = 0,8$ (sl. 20). Vkopana je bila v nasutje obeh zemljenih okopov, iz česar lahko sklepamo, da gre za razmeroma mlad gradbeni element (sl. 17: B). Vse te stavbne ostaline so očitno pripadale več objektom, ki pa jih zaradi omenjenih težav kronološko nismo mogli zanesljivo razdvojiti.

Na ostanke drugega zemljenega nasutja je bil postavljen zid. Za gradnjo so uporabili manjše kamne,

kar velja tudi za obe fronti, ki sta se ohranili v dveh legah. Zid je bil v povprečju debel 1,3 m. Njegova notranjost je bila zatrpšana s kamnitim drobirjem in humusno zemljo (pril. 3: B; sl. 21). Zid je bil površno zgrajen, njegove ruševine pa so se razsule po pobočju in tudi v notranjost naselja. Kamni so ležali v humusu, ki je na risbi severovzhodnega profila označen kot *plast 6* (pril. 2: A). V humusu je bilo tudi precej kosov železove žindre, hišnega ometa in keramičnih fragmentov. Najdbe so ležale razpršeno, stavbnih struktur pa v tej plasti nismo zasledili.

Časovna opredelitev: V prvem zemljenem nasutju (plast 2) nismo našli nobenih najdb. Nasprotno pa je bilo v plasti 3, in sicer na območju med $x = 10,5$ in $x = 12$, razmeroma veliko keramike, ki je bila večinoma redukcijsko žgana in čvrste fature. Po izdelavi je bila podobna žarnogrobiščni lončenini. To ugotovitev podpirajo tudi nekatere oblike. Med njimi moramo omeniti nažlebljen vrat stožčastega lonca (t. 4: 1), ustji loncev, ki sta okrašeni z vrezi oziroma vtisi (t. 4: 3,8), glinasto kolesce (t. 4: 5) in fragment sklede, ki je okrašen s poševnimi žlebiči (t. 4: 4). Primerjave jim najdemo v poznobronastodobnih oziroma zgodnježeleznodobnih kontekstih.²⁹ Plast 3, ki je prekrila uničen zem-

Sl. 19: Sonda 2. Luknja za stojko C.
Abb. 19: Schnitt 2. Pfostenloch C.

Sl. 20: Sonda 2. Luknja za stojko B.
Abb. 20: Schnitt 2. Pfostenloch B.

Sl. 21: Sonda 2. Zid.
Abb. 21: Schnitt 2. Die Mauer.

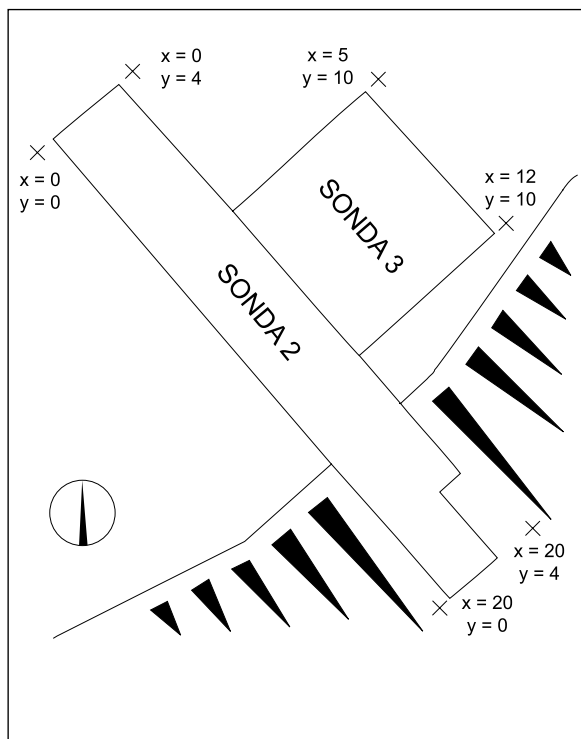
ljen okop (plast 2), je torej nastala v pozni bronasti oziroma na začetku železne dobe.

Razmeroma jasna je tudi datacija plasti 4. V njej je bil namreč najden fragment poševno nažlebljene sklede (t. 4: 10), podoben onemu iz plasti 3 (t. 4: 4), za katerega pa smo že ugotovili, da sodi v pozno bronasto oziroma na začetek železne dobe.³⁰

Nekoliko drugačno sliko pa nam kažejo najdbe iz plasti 5. V njej smo namreč odkrili obilico keramičnih fragmentov, ki pa so večinoma iz slabo žgane gline. Nekateri so okrašeni z značilnimi ornamentami. Mednje sodijo nalepljena rebra v obliki kače (t. 5: 1,4,6,9), rebra v obliki trizoba (t. 5: 7), vdrti bradavica (t. 5: 8) in vrezana valovnica (t. 5: 5). Temu seznamu lahko dodamo še kanelirano rame posode (t. 4: 15) in trinožni lonček (t. 5: 2).

²⁹ Lonci s stožčastimi vratovi: Dular (op. 25) 23 s. Vtisi na ustju: Dular (op. 26) 104 s. Glinasta kolesca: G. Spitzer, Ein hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatuš, *Arh. vest.* 24, 1973, 780 ss, t. 1 in t. 2: 1,2; J. Dular, *Podzemelj*, Kat. in monogr. 16 (1978) t. 29: 1. Poševni žlebiči: I. Puš, 1971, *Žarnogrobišča nekropola na dvorišču SAZU v Ljubljani*, Razpr. 1. razr. SAZU 7/1 (1971) t. 21: 3; F. Stare, *Dobova*, Pos. muz. Brež. 2 (1975) t. 59: 9; H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Röm. Germ. Forsch. 22 (1959) t. 113: F4; 114: G2, t. 116: 28; 117: 14,16; D. Oman, Brinjeva Gora - 1953. Obdelava prazgodovinske keramike, *Arh. vest.* 32, 1981, t. 39: 8; 43: 18; I. Horvat-Šavel, Rezultati sondiranja prazgodovinskega naselja v Gornji Radgoni, *Arh. vest.* 32, 1981, t. 1: 20; R. Smolik, *Der Burgstallkogel bei Kleinklein II. Die Keramik der vorgeschichtlichen Siedlung*, Veröffentlichungen d. vorgesch. Seminars Marburg. Sonderband 9 (1994) t. 3: 15; 102: 2; 109: 12-14; 114: 11 itd; B. Teržan, *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem*, Kat. in monogr. 25 (1990) t. 14: 16; 37: 31,32; 55: 8.

³⁰ Ib.

Sl. 22: Lega sond 2 in 3. M. = 1:250.

Abb. 22: Position der Schnitte 2 und 3. M. = 1:250.

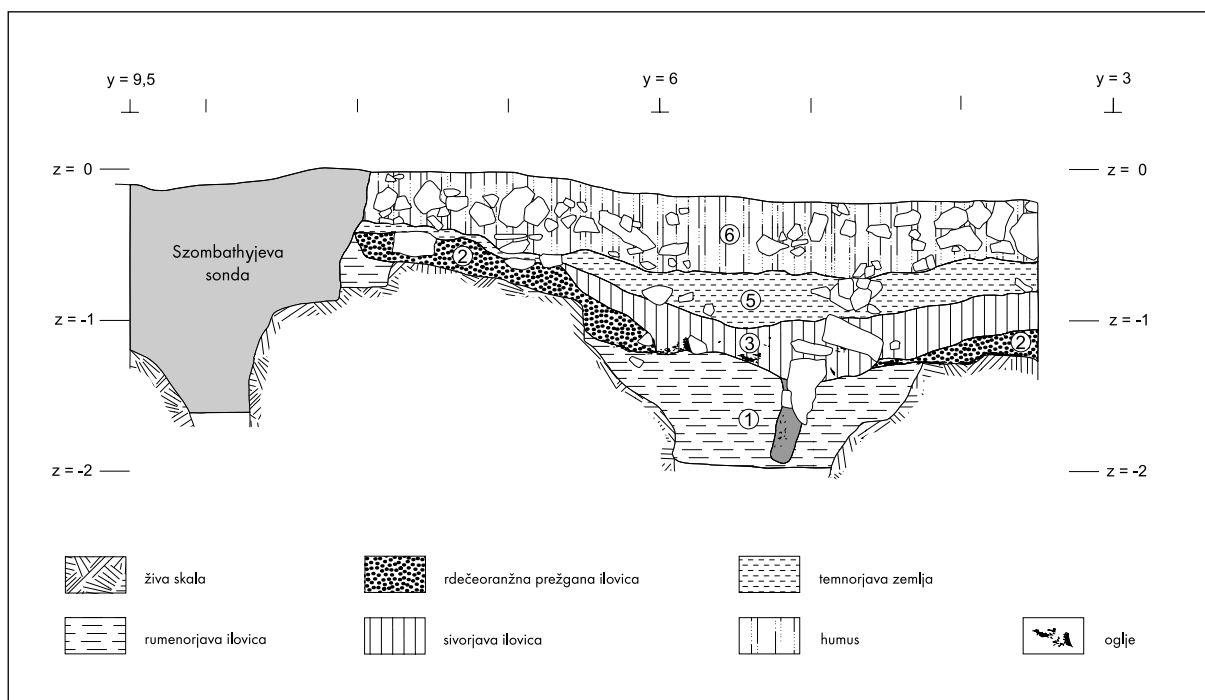
Vse te oblike imajo dobre paralele v topliškem gomilnem grobišču, zato datacija plasti 5 v mladohalštatsko obdobje (stopnja certoške fibule oziroma negovske čelade) nikakor ne more biti sporna.³¹

Kamniti zid je glede na stratigrafski odnos mlajši, kolikšna je razlika, pa je seveda težko reči. Plast 6 (gozdni humus) v kateri so tičali temeljni kamni, kronološko ni mogoče precizneje opredeliti.³²

Sonda 3

Lega: Sonda je bila postavljena tik ob sondi 2 (sl. 9). Pravzaprav gre le za njeno razširitev proti severovzhodu, saj smo na tem mestu pričakovali nadaljevanje nekaterih struktur, ki so bile ugotovljene v sondi 2. Velika je bila 6 m x 6,5 m in ni presekala zidu (sl. 22). V njenem jugovzhodnem vogalu smo naleteli na sled sonde, ki jo je leta 1898 izkopal J. Szombathy.

Terenski izvidi: Izkop terase je dal skoraj identično stratigrafijo, kot smo jo ugotovili v sondi 2. To kaže tudi jugovzhodni profil, s katerim smo prerezali nasutja vzdolž roba naselja na liniji x = 12 (sl.

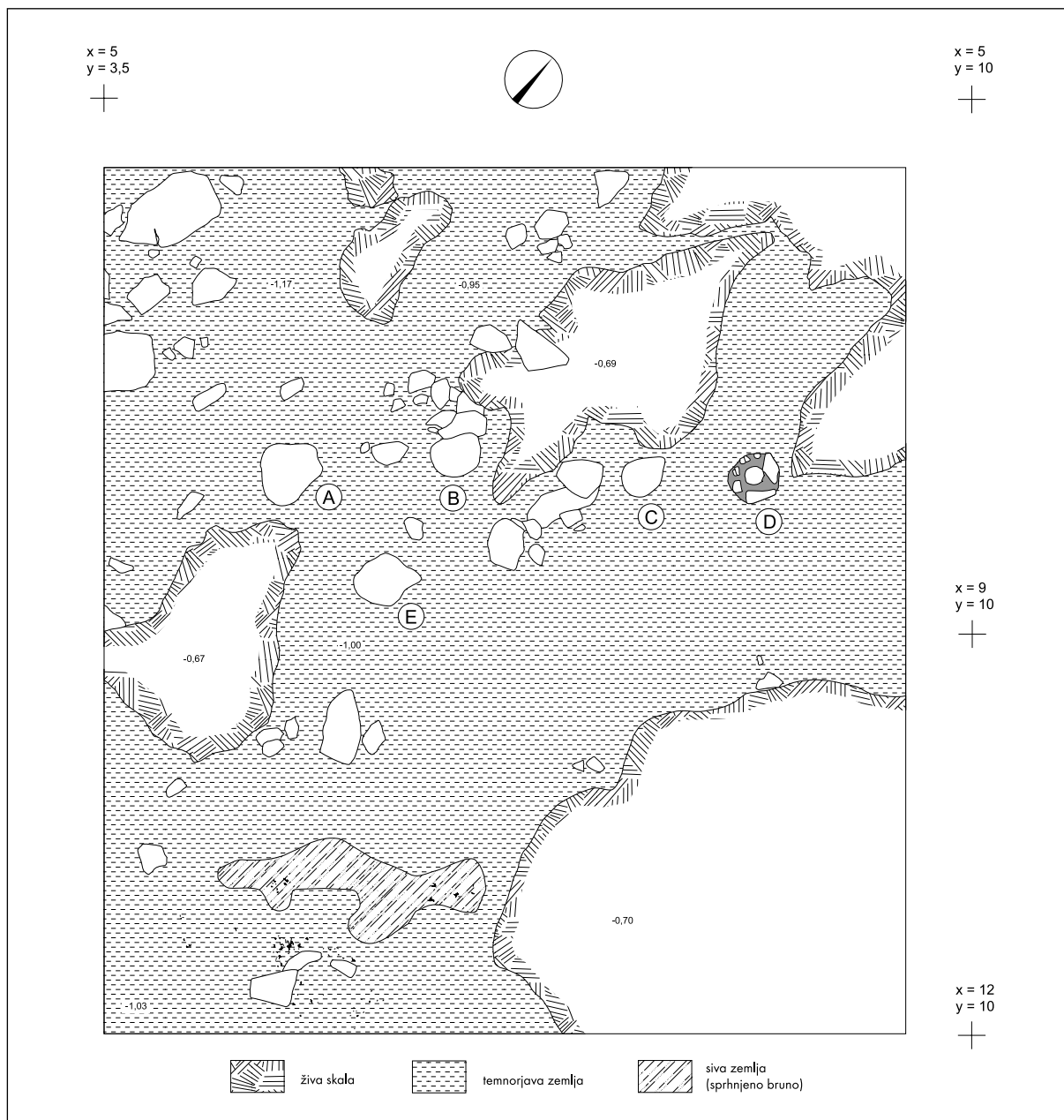

Sl. 23: Sonda 3. Jugovzhodni profil. M. = 1:50.

Abb. 23: Schnitt 3. Südostprofil. M. = 1:50.

³¹ Teržan (op. 6). Nalepljena rebra v obliki kače: t. 27: 9; 32: 1; 42: 4; 45: 6; 50: 1 itd. Rebra v obliki trizoba: 50: 19; 86: 7. Vdrte bradavice: t. 19: 3; 34: 8; 43: 4; 79: 3. Vrezana valovnica: 64: 13. Kanelirana ramena: t. 48: 2. Trinožni lončki: t. 7: 2; 18: 2; 23: 3; 56: 4; 73: 9; 87: 9.

³² V plasti so bile namreč pomešane tako starejše (npr. t. 6: 12,13) kot tudi mlajše najdbe (t. 6: 7,11).

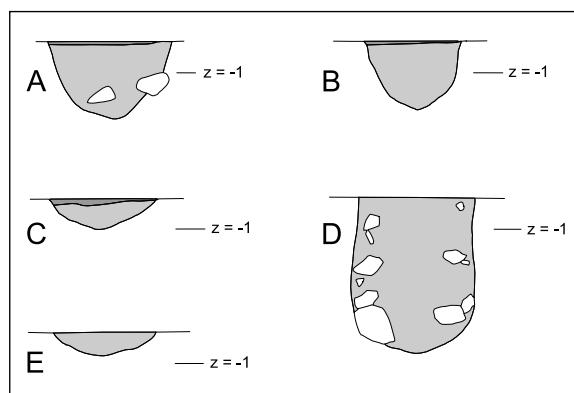

Sl. 24: Sonda 3. Tloris površin plasti 5. M. = 1:50.

Ab. 24: Schnitt 3. Flächenplan der Schicht 5. M. = 1:50.

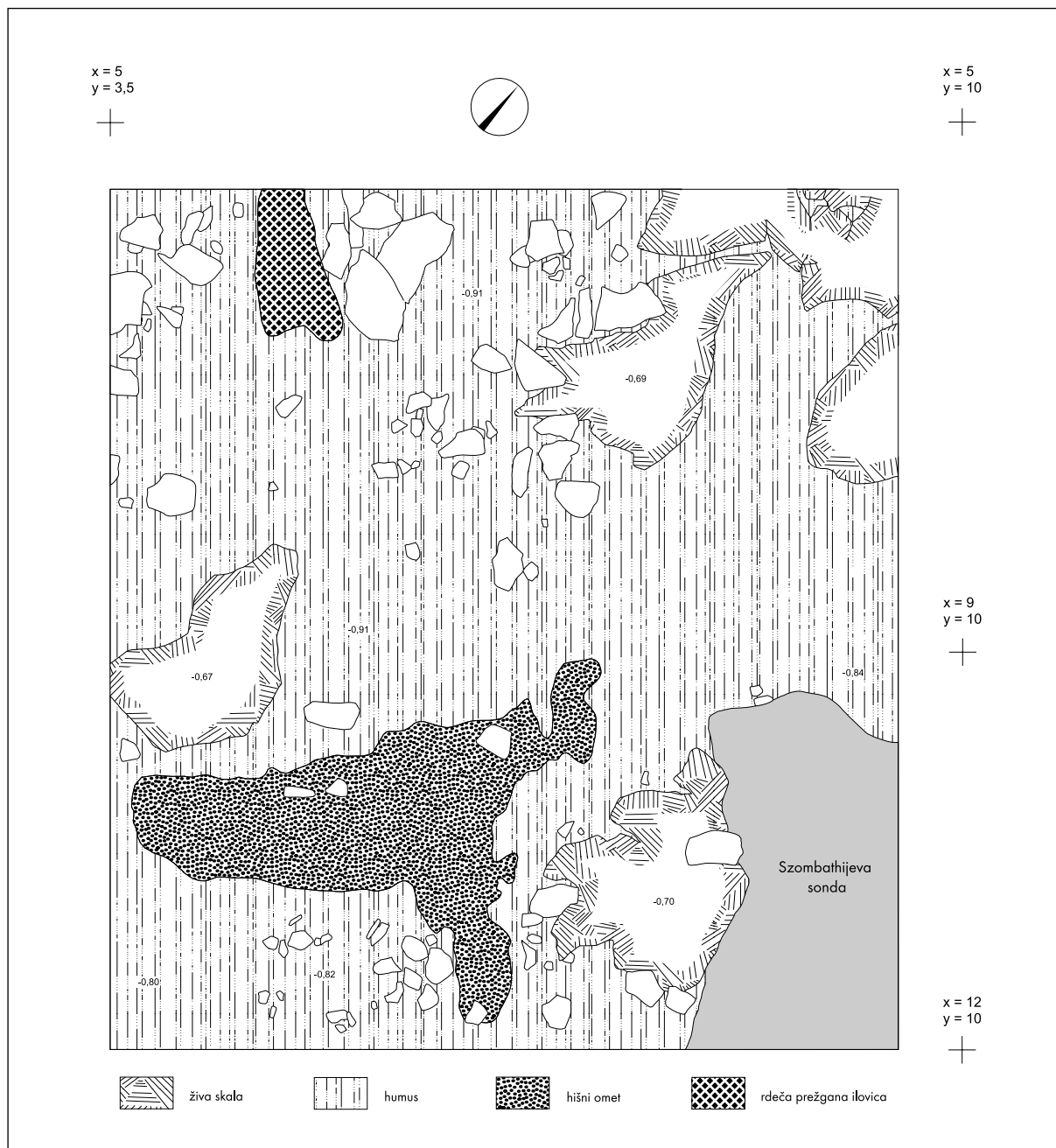
23). Ostanke prežganega zemljenega okopa, ki so na načrtu označeni kot *plast 2*, leže na živi skali oziroma na sterilni rumenorjavi ilovici (*plast 1*). Vmes je bilo tudi nekaj kosov oglja, ki so pripadali lesenemu opažu, uničenemu v velikem požaru. Od konstrukcijskih delov opaža se na liniji $y = 5,1$ v profilu zelo dobro vidi tudi obris luknje za vertikalno stojko, ki je segala čez pol metra globoko, v njej pa so bile še ohranjene kamnite zagozde.

Ostanke prežganega zemljenega okopa prekri-va sivorjava ilovica. Na risbi profila je označena

Sl. 25: Sonda 3. Preseki lukenj za stojke A-E. M. = 1:25.

Abb. 25: Schnitt 3. Profile der Pfostenlöcher A-E. M. = 1:25.

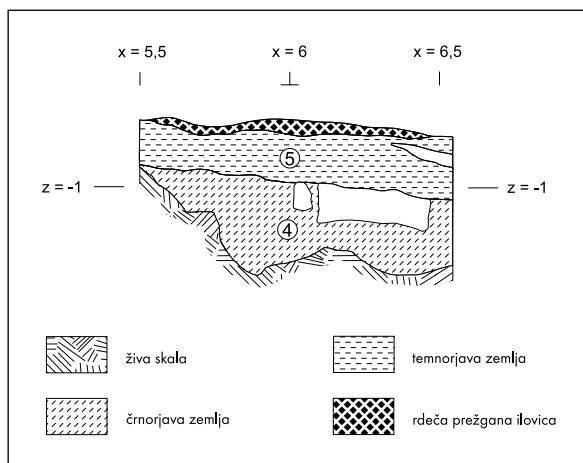
Sl. 26: Sonda 3. Tloris površin plasti 6. M. = 1:50.

Abb. 26 Schnitt 3. Flächenplan der Schicht 6. M. = 1:50.

kot *plast* 3. V njej razen drobcov oglja ni bilo drugih najdb, kar se sklada z ugotovitvami iz sonde 2, kjer smo plast interpretirali kot ostanek drugega zemljenega nasutja.

Temnorjava zemlja (*plast* 5) pa je bila polna kulturnih ostalin. Tu seveda ne mislimo zgolj na najdbe (*t.* 7: 4-11), ampak tudi na ostankе arhitekture neposredno za okopom (*sl.* 24). Najprej moramo omeniti štiri luknje za stojke (A-D), postavljene v ravni liniji in pravih razmakih, ki so zanesljivo

ostanek stavbe. Vkopane so bile v sterilno ilovico, najglobja pa je imela lepo ohranjene kamnite zagozde (*sl.* 25: A-D). Drugi gradbeni element je sled sprhnjenega bruna na liniji x = 11. Dolgo je bilo 2 m, ležalo pa je vzporedno z linijo lukenj za stojke (*sl.* 24). Okoli lise smo našli precej drobcov oglja in prežganega ometa, kar govori v prid dejstvu, da gre za ostanek temeljnega bruna, na katerem je počivala stena. Med ometom je ležala tudi dobro ohranjena igla z uvito glavico (*t.* 7: 5). Prostor za robom na-

Sl. 27: Sonda 3. Severovzhodni profil čez ognjišče na liniji y = 4,7. M. = 1:25.

Abb. 27: Schnitt 3. Nordostprofil durch die Herdstelle auf der Linie y = 4,7. M. = 1:25.

selja je bil torej poseljen. Vprašanje, ki se zastavlja, pa je, ali imamo pred seboj ostanke ene ali več stavb. Verjetnejša je druga možnost, saj gre s tehničnega vidika za različne načine gradnje. Za prezidave oziroma obnovitvena dela govori tudi luknja za stojko E, ki leži izven linije zgoraj omenjenih stojk.

Na istem območju, vendar 0,3 m višje, smo v plasti 6 zadeli na drugi bivalni nivo, na katerem so prav tako ležali ostanke podrte stavbe (sl. 26). Od nje se je tik za robom naselja ohranila velika zaplata prežganega glinastega ometa, pod njim pa je ležala obilica črepinj. V istem nivoju je bilo v severozahodnem vogalu sonde odkrito manjše ognjišče. Plast prepečene zemlje je imela gladko površino, debela pa je bila 10 cm. Ognjišče je ležalo na temnorjavi zemlji (plast 5), pod njo pa je bila še 0,3 m debela plast črnorjave zemlje (plast 4), ki je segala vse do žive skale (sl. 27). Tudi tokrat ni povsem zanesljivo, če sodita ognjišče in podrta stena k istemu objektu. Možnost seveda obstaja, vendar pa razen tega, da sta ležala v istem nivoju, za tako trditve nimamo drugih dokazov.

Časovna opredelitev: V zemljenih nasutjih obeh okopov (plast 2 in 3) nismo našli najdb, zato ju ne moremo datirati. Drugače je s plastjo črnorjave zemlje, ki smo jo dokumentirali pod ognjiščem v severozahodnem vogalu sonde (sl. 27; plast 4). V njej smo namreč tik nad živo skalo našli fragmenta razčlenjenih ustij loncev (t. 7: 1,2) in fragment fasetiranega ustja latvice (t. 7: 3). Obe obliki se pojavljata predvsem v poznobro-

nastodobnih najdiščnih kontekstih.³³ Plast 4 je torej stara, kar se dobro ujema z rezultatom analize iz sonde 2, kjer smo najnižjo plast na dnu jame (prim. pril. 1: A) prav tako opredelili v pozno bronasto oziroma na začetek železne dobe.

Plast 5, ki je prekrila plast 4, pa je precej mlajša. V njej je namreč ob ostanku sprhnjenega bruna ležala bronasta igla z uvito glavico (t. 7: 5), ki je značilen pridelek grobov stopnje certoške fibule.³⁴

Še mlajši je zgornji bivalni nivo z ostanki podrte stavbe (plast 6). V plasti je bilo razmeroma veliko črepinj, žal pa je med njimi za datiranje zelo malo uporabnih kosov. Pravzaprav lahko omenimo le tri: fragment, okrašen z vdrtjo bradavico (t. 10: 12), ostenje posode z dvema apliciranimi bradavicama (t. 10: 13) in vijček, okrašen s snopi vrezov (t. 9: 10). Tovrstno okrasje ima namreč dobre paralele med gradivom iz topliških gomil, zato je tudi datacija plasti 6 v certoški oziroma negovski horizont povsem zanesljiva.³⁵

Sonda 4

Lega: Sondo smo zakoličili v notranjosti naselja, in sicer na jugozahodni strani, kjer je bila v pobočju vidna manjša terasa. Njeno obliko smo prilagodili terenu: sestavljali so jo štirje kvadrati (4 m x 4 m), med katerimi smo pustili po en meter široke profile (sl. 9).

Terenski izvidi: Izkop je pokazal, da je bila plast goznega humusa na terasi zelo tanka. V kvadratih smo namreč že po prvem režnju zadeli na naravne skale, ki so zavzele skoraj polovico izkopne površine (sl. 28). V humusu je bilo razmeroma veliko najdb. Pravladovala sta prežgan glinast omet in lončeni- na, vmes pa je bilo tudi nekaj živalskih kosti in železove žindre. Omeniti velja tudi fragment kalupa iz peščenca (t. 11: 8).

Dobne najdbe kažejo, da je bila terasa poseljena. Vendar pa v humusu nismo uspeli dokumentirati ostankov arhitekture. Šele ko je bil prostor očiščen do sterilne ilovice, se je v špranjah med skalami pokazalo nekaj značilnih struktur, ki jih lahko označimo za ostanke nekdanjih objektov (pril. 4).

Objekt 1

Najbolje ohranjena je bila jama v srednjem kvadratu (x = 7; y = 2). Imela je ovalno obliko z zaobljenimi stenami (1,7 m x 1,0 m), ki so bile skoraj

³³ Prim. Dular (op. 26) 104 s.

³⁴ K. Kromer, *Brezje*, Arh. kat. Slov. 2 (1959) t. 25: 4; H. Parzinger, Hallstattzeitliche Grabhügel bei Dobrnič, *Arh. vest.* 39-40, 1988-1989, t. 19: 7; 23: 3; Magdalenska gora (neobjavljeno: Preloge 2/17, 2/81, 13/36; Hrustje 2/8).

³⁵ Teržan (op. 6). Vdrtje bradavice: t. 19: 3; 34: 8; 43: 4; 79: 3. Dvojne bradavice: t. 46: 6; 72: 2. Vijčki: t. 13: 4; 34: 2.

Sl. 28: Sonda 4. Pogled z zahoda.
Abb. 28: Schnitt 4. Blick von Westen.

navpično vsekane v živo skalo. Dno je bilo narejeno v dveh nivojih (sl. 29). Jama je bila zapolnjena z rjavo zemljo (plast 2) in kamnitim drobirjem, vmes pa smo našli tudi nekaj koščkov oglja, stenski omet in črepinj posod. Ostanek istega objekta (hiše) so najverjetneje tudi tri manjše lise rjave zemlje, ki smo jih dokumentirali severno, južno in vzhodno od hrabene jame. Ležale so namreč v istem nivoju, v njih pa smo našli precej drobcev stenskega ometa in keramike.

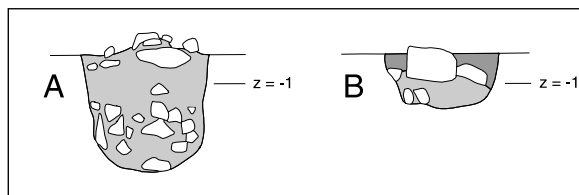
Objekt 2

Na ostanke drugega objekta smo naleteli na skrajnem zahodnem delu izkopnega polja. Ohranili so se kot velika in jasno omejena površina rjave zemlje s prežganim stenskim ometom in črepinjami posod (plast 2). Na istem območju sta bili odkriti tudi dve luknji za stojke. Vkopani sta bili v sterilno ilovico in obloženi s kamnitimi zagozdami (sl. 30).

Omenjene najdbe kažejo, da so na terasi stale stavbe. Žal so bile ostaline preveč poškodovane, da bi jim lahko določili velikost in obliko.

Sl. 29: Sonda 4. Objekt 1; jama.
Abb. 29: Schnitt 4. Objekt 1; die Grube.

Sl. 30: Sonda 4. Objekt 2; profila lukenj za stojke. M. = 1:25.
Abb. 30: Schnitt 4. Objekt 2; Profile der Pfostenlöcher. M. 1:25.

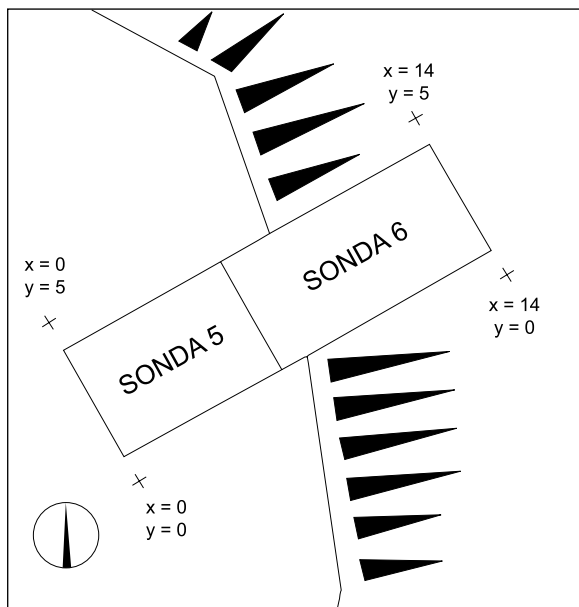
Časovna opredelitev: Na območju objekta 2 nismo našli značilnih najdb, zato ga časovno ne moremo opredeliti. Drugače je z objektom 1 (jamo). Tu je prišlo na dan nekaj značilnih oblik (t. 12: 3-5), ki imajo vse zelo dobre paralele v pripadajočem gomilnem grobišču.³⁶ Opredelitev objekta v mladohalštatsko obdobje (stopnja certoške fibule oziroma negovske čelade) torej ni vprašljiva.

Sondi 5 in 6

Lega: Sondi 5 in 6 sta bili zakoličeni v severnem koncu naselja (sl. 9). S sondo 5, ki je bila dolga 6 m in široka 4 m, smo leta 1990 raziskali manjšo teraso tik za obzidjem, ki jo na zahodni strani obrobajo naravne skale. Naslednje leto (1991) je bil s sondo 6 (dolžina 8 m) izkop podaljšan preko obzidja. Ker tvorita obe sondi celoto, ju bomo obravnavali skupaj (sl. 31).

Terenski izvidi: Sondi sta bili široki 4 m, njuna skupna dolžina pa je znašala 14 m. Z njima smo presekali teraso, obzidje in pobočje pred njim,

³⁶ Teržan (op. 6). Nalepljena rebra v obliki kače: t. 27: 9; 32: 1; 42: 4; 45: 6; 50: 1 itd. Vdrte bradavice: t. 19: 3; 34: 8; 43: 4; 79: 3. Gubanke: t. 3: 17; 6: 17; 10: 12; 15: 10,11; 22: 1 itd.

Sl. 31: Lega sond 5 in 6. M. = 1:250.

Abb. 31: Position der Schnitte 5 und 6. M. = 1:250.

rezultate raziskav pa lahko najboljše predstavimo na združenem severozahodnem profilu (pril. 5: A).

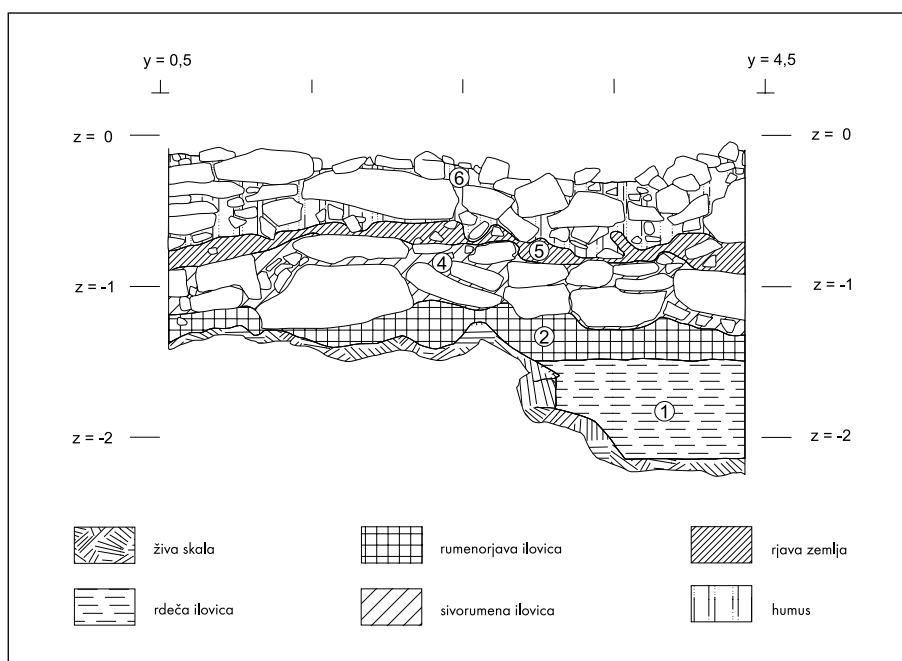
Geološko osnovo na tem predelu hriba tvori živa skala, v kateri se mestoma pojavljajo globoki žepi rdeče ilovice, ki so na risbi profila označeni kot *plast 1*. Na to prvotno osnovo je bila med $x = 7,6$ in $x = 10,5$ nasuta do 0,2 m debela plast rumenorjave ilovice, v kateri je bilo nekaj neznanih črepinj in koščkov

oglja (*plast 2*). Nasutje je bilo deloma izpostavljeno močnemu ognju, zato je postalo na površini rdeče oranžne barve in opečnate strukture. Prežgana ilovica je na risbi profila označena kot *plast 3*. Obe plasti sta očitno ostanek zemljenega okopa, s katerim je bilo obdano naselje. Okop je bil uničen v močnem požaru, kar smo ugotovili že v sondah 2 in 3.

Na ostanke uničenega zemljenega okopa je bil postavljen kamnit zid. Zunanje lice na $x = 10$ je bilo ohranjeno v dveh legah kamnov, ki so bili posebej odbrani in zloženi v ravni vrsti (sl. 32 in 32). Največji kamen je meril kar 1 m x 0,5 m. Notranje fronte nismo zasledili. Morda je bila že prej uničena, lahko pa da pri gradnji niso uporabili večjih kamnov. Na to možnost kaže kamnit drobir, s katerim je bila zapolnjena notranjost zidu, ki se zaključuje v ravni liniji na $x = 7,7$ (pril. 5: A in B).

Starejše obzidje je prekrivala 0,5 m debela plast rjave zemlje (*plast 5*). V njej je bilo razmeroma veliko fragmentov keramike, ki pa so ležali razpršeno. Bivalnih struktur oziroma hodnih površin nismo opazili. Izjema je bila osamljena luknja za stojko tik ob severozahodnem profilu, ki je imela polkrožno dno in ob robovih kamnite zagozde (sl. 34). Luknja za stojko je edini dokaz, da je bila terasa neposredno za robom naselja pozidana.

Na *plast 5* je bil med $x = 8,0$ in $x = 9,7$ postavljen drugi zid. Prvotno je bil nekoliko ožji (1,5 m), saj so kamni zunanje fronte, ki tičijo v gozdnem humusu, zdrsnili po pobočju. Zid je bil zgrajen na običajen način. Za notranje in zunanje lice so

Sl. 32: Sond 5-6. Zunanji fronti zidu 1 in 2 (na liniji $x = 10$). M. = 1:50.

Abb. 32: Schnitte 5-6. Außenfronten der Mauer 1 und der Mauer 2 (auf der Linie $x = 10$). M. = 1:50.

Sl. 33: Sondi 5-6. Zunanji fronti zidu 1 in zidu 2.

Abb. 33: Schnitte 5-6. Außenfronten der Mauer 1 und der Mauer 2.

odbrali večje kamne, medtem ko je bila notranjost zapolnjena z zemljo in drobirjem (*pril. 5: C* in *sl. 35*). V zunanji fronti sta se večinoma ohranili dve legi kamnov (*sl. 33*). Ruševine zidu je prekrival gozdni humus, z njimi pa je bila zapolnjena tudi manjša jama ob vznožju pobočja (*pril. 5: A*).

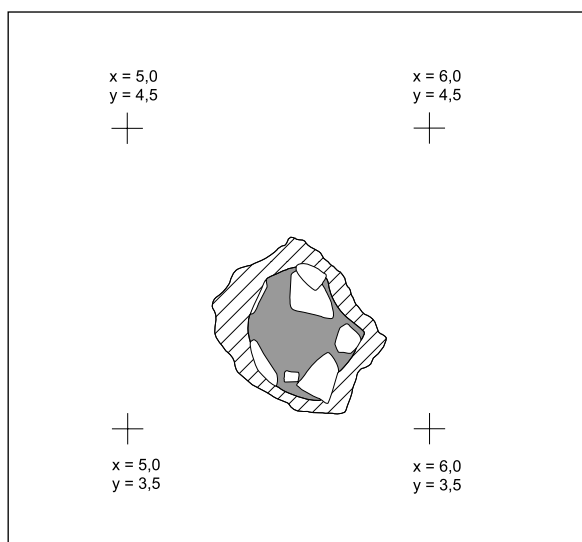
Časovna opredelitev: V ostankih zemljenega okopa (plast 2 in 3) nismo našli značilnih najdb, zato ga ne moremo časovno opredeliti. Nekoliko drugače je s plastjo 4, v kateri tičijo temeljni kamni prvega

(spodnjega) zidu. V plasti je bil namreč najden fragment latvice, ki je imela poševno našlebljeno

Sl. 35: Sondi 5-6. Zid 2.

Abb. 35: Schnitte 5-6. Mauer 2.

Sl. 34: Sondi 5-6. Tloris luknje za stojko. M. = 1:25.

Abb. 34: Schnitte 5-6. Grundriß des Pfostenloches. M. = 1:25.

ustje (*t. 12: 16*), takšno posodje pa je značilno za pozno bronasto in zgodnjo železno dobo.³⁷

Razmeroma skromna je bila z najdbami tudi plast 5. Omenimo lahko en sam značilen kos, ki je bil najden na območju terase v notranjosti naselja. To je fragment oboda lonca, okrašen z nalepko v obliki kače, ki je pogost okras posodja iz topliškega grobišča (*t. 12: 9*).³⁸ Plast 5 sodi torej v mlado-halštatsko obdobje.

Za časovno opredelitev plasti 6 in s tem tudi drugega zidu pa na žalost nimamo oprijemljivejših podatkov. V njej je bilo namreč najdeno le takšno gradivo, ki ga nismo mogli uporabiti za kronološko analizo.

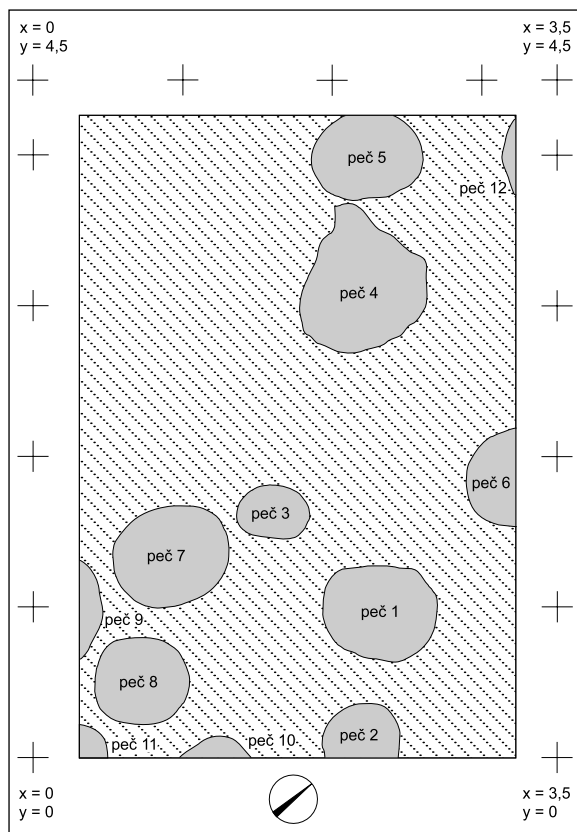
Železarski talilniški prostor na Branževcu nad Seli pri Dolenjskih Toplicah

Na sedlu med naseljem in nekropolo je bilo leta 1988 pri terenskem pregledu odkrito približno 80 m dolgo in 20 m široko območje, kjer so se na površini pojavljale večje koncentracije železove žlindre (*sl. 3*).³⁹ Vmes je bilo moč najti tudi koščke prežgane ilovice, vse to pa je kazalo na možnost, da se pod gozdno površino skrivajo ostanki železnodobnih talilnikov. Domnevo smo preverili z manjšo sondo (3 m x 4 m), ki smo jo zakoličili nekako v sredini prostora, kjer je bila koncentracija najdb na površini največja.

Terenski izvidi: Sondiranje je potrdilo naše domneve. Že takoj pod površjem smo namreč naleteli na večjo količino železove žlindre in prežgane ilovice, ki je ležala raztresena po celi površini sonde. Ko je bil odstranjen gozdni humus in smo dosegli nivo oranžno rdeče jalove ilovice (50-60 cm pod površjem), so se v planumu pokazali zelo jasni obrisi dvanajstih okroglih lis. Ležale so tesno druga ob drugi, dve sta se celo dotikali (*sl. 36*). Nadaljnji izkop je pokazal, da gre za jame, ki so bile vkopane v ilovnata tla, njihova notranjost pa je bila večinoma močno ožgana in zapolnjena s temnejšo zemljo in kosi železove žlindre. Jame so nedvomno ostanki spodnjih delov talilnih peči. Ker niso bile povsem enakih oblik, podajamo na kratko njihove opise:

Talilna peč 1

V tlorisu je bila ovalne oblike (pr. 70 cm), skoraj ravno dno pa je segalo 14 cm pod nivo planuma (*sl. 37: 1*). Robovi jame so bili sivordeče ožgani, v njej pa smo našli nekaj kosov žlindre in prežgane ilovice.

Sl. 36: Branževce nad Seli pri Dolenjskih Toplicah. Tloris talilnih peči. M. = 1:50.

Abb. 36: Branževce bei Sela pri Dolenjskih Toplicah. Grundriß der Rennöfen. M. = 1:50.

Talilna peč 2

V tlorisu je bila okrogle oblike (pr. 50 cm), kotanjasto dno pa je segalo 20 cm pod nivo planuma (*sl. 37: 2*). Zapolnjena je bila z žlindro in kosi prežgane ilovice.

Talilna peč 3

V tlorisu je bila okrogle oblike (pr. 50 cm), ravno dno pa je segalo 15 cm pod nivo planuma (*sl. 37: 3*). Stene jame so bile ožgane, zapolnjena pa je bila s kosi prežgane ilovice, žganino in žlindro.

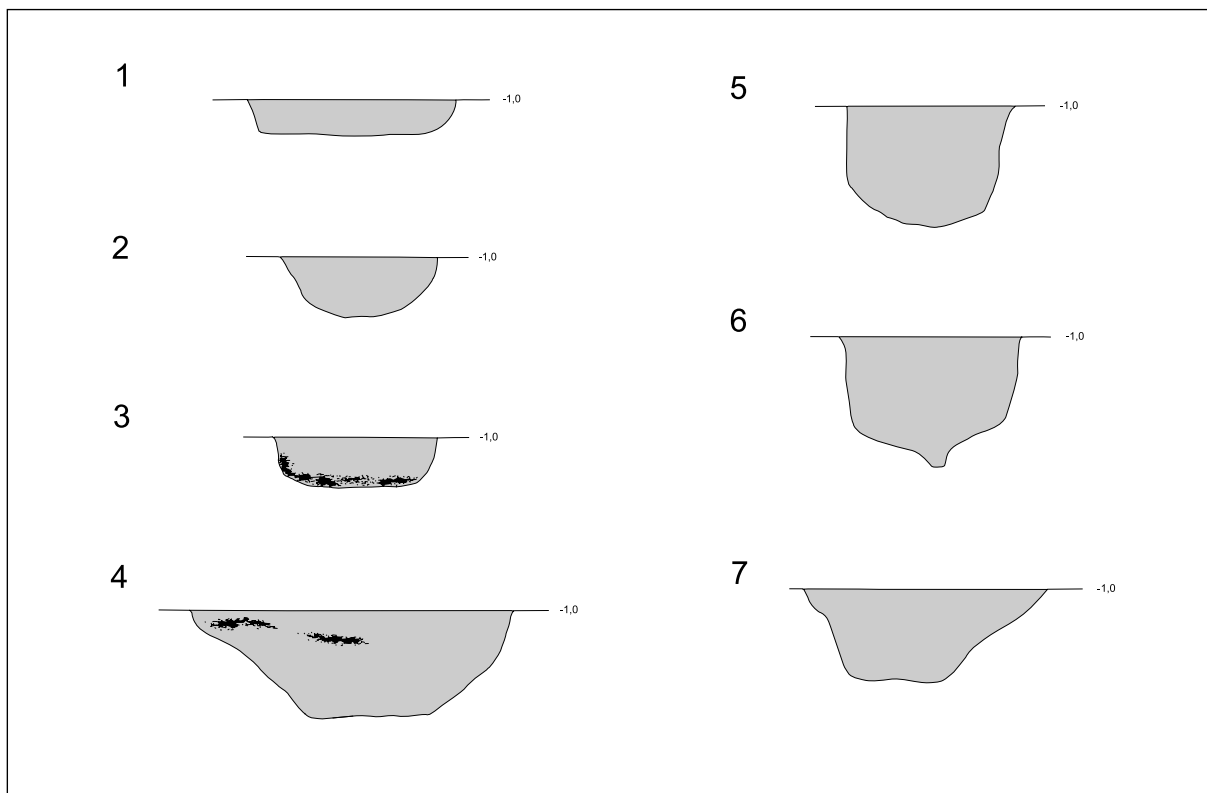
Talilna peč 4

Peč 4 je bila od vseh največja in najbolj ohranjena. V tlorisu je imela nepravilno okroglo obliko (pr. 90 cm) z izlivom na severozahodni strani (*sl. 38*). Dno jame, kotanjaste oblike, je bilo vkopano 30 cm pod nivo planuma (*sl. 37: 4*). Njene stene so bile močno ožgane, notranjost pa je zapolnjevala

³⁷ Dular (op. 26) 105.

³⁸ Cfr. op. 28.

³⁹ B. Križ, Iron smelting furnaces at Cvinger near Dolenjske Toplice, *Arch. Austr.* 82-83, 1998-1999, 498 ss.

Sl. 37: Branževce nad Seli pri Dolenjskih Toplicah. Profili talilnih peči. M. = 1:25.

Abb. 37: Branževce bei Sela pri Dolenjskih Toplicah. Profile der Rennöfen. M. = 1:25.

kompaktna gmota železove žlindre, med katero so ležali posamični kosi oranžno pečene ilovice.

Talilna peč 5

V tlorisu je bila ovalne oblike (pr. 50 cm), polkrožno dno pa je segalo 40 cm pod nivo planuma (sl. 37: 5). Zapolnjena je bila s prežgano ilovico in večjimi grudami žlindre.

Talilna peč 6

V tlorisu je bila okrogle oblike (pr. 60 cm), njeno dno pa je bilo vkopano 40 cm pod nivo planuma (sl. 37: 6). V peči je bilo precej grud železove žlindre in več kosov rdečesivo prežgane ilovice.

Talilna peč 7

V tlorisu je bila okrogle oblike (pr. 70 cm), banjasto dno pa je segalo 40 cm pod nivo planuma (sl. 37: 7). Zapolnjena je bila z rjavočrno zemljo, v kateri pa smo našli le nekaj kosčkov žlindre in prežgane ilovice.

Talilna peč 8

V tlorisu je bila okrogle oblike (pr. 60 cm), severni rob jame pa je bil močno ožgan. Dno peči je segalo 30 cm pod površino planuma.

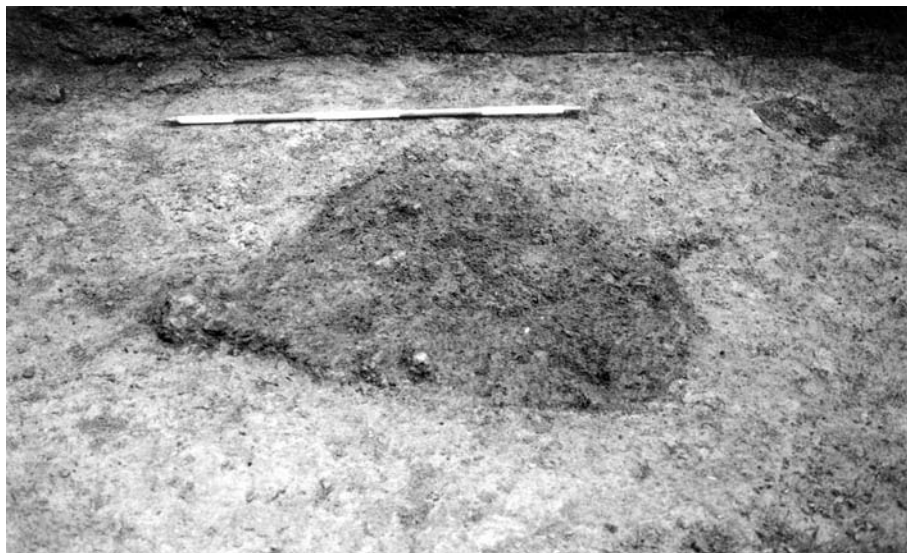
Talilne peči 9-12

Na širi peči smo naleteli ob profilih sonde, ki pa je zaradi tega nismo želeli razširiti. Jame smo presekali le na robovih. Zapolnjene so bile z grudami žlindre in kosi prežgane ilovice.

Sondiranje na sedlu Branževca je potrdilo domnevo, da je na tem mestu v železni dobi stal talilniški obrat.⁴⁰ Da bi ugotovili njegovo velikost, smo leta 1997 teren dodatno raziskali z geofizikalno metodo. Delo je uspešno opravil B. Mušič. Z magnetometričnimi raziskavami je ugotovil, da se je celotni kompleks raztezal na približno 100 m dolgem in 50 m širokem prostoru, na katerem je stalo več sto talilnih peči (sl. 39).⁴¹

⁴⁰ Radiokarbonska analiza oglja iz peči 3, ki jo je opravil laboratorij BETA (Miami, Florida, ZDA), je pokazala starost 1 Sigma Cal. BC 710-530 (Beta-192534).

⁴¹ B. Mušič, L. Orengo, Magnetometrične raziskave železnodobnega talilnega kompleksa na Cvingerju pri Meniški vasi, *Arh. vest.* 49, 1998, 157 ss.

Sl. 38: Branževce nad Seli pri Dolenjskih Toplicah. Talilna peč 4.
Abb. 38: Branževce bei Sela pri Dolenjskih Toplicah. Rennofen 4.

SKLEP

Cilj sondiranja, ki jih je med letoma 1986-1991 na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah opravil Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine iz Novega mesta, je bil podoben, kot smo si ga zastavili pri raziskovanju utrjenih višinskih naselij na Dolenjskem.⁴² Kar pet sond je bilo postavljenih na obod naselja, s čemer je bil dan poudarek predvsem raziskavam utrdbenega sistema, stratigrafije in časovnega razpona naselja. Izkopane so bile na treh mestih, in sicer na severovzhodnem, jugovzhodnem in zahodnem delu gradišča. V njih smo odkrili podobne, ne pa povsem identične naselbinske strukture. Ena od sond je bila locirana tudi v notranjosti naselja.

Utrdbeni sistem

Že na začetku poselitve je bil Cvinger v vsem svojem obsegu obdan z okopom. Le-ta je bil zemljen, na osnovi podatkov iz sonde 2 pa lahko rekonstruiramo tudi njegovo zgradbo. Narejen je bil tako, da so med lesena opaža, ki sta bila razmaknjena približno 2 m, nabili ilovnato polnilo. Ta prvi zemljeni okop je uničil močan požar. Na njegove sledove smo naleteli v vzhodnem delu gradišča (sonde

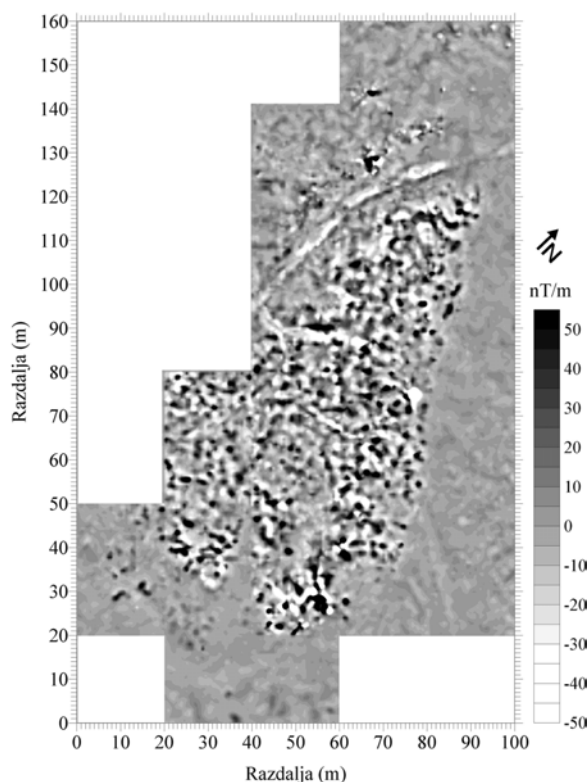
2, 3 in 5-6), medtem ko je bil okop na zahodni strani (sonda 1) le razrušen.

Po uničenju je bil zemljen okop očitno obnovljen. Dokaz za takšno trditev je drugo nasutje, ki je ležalo neposredno nad prvim. Registrirali smo ga v sondah 1, 2 in 3. Situacija na severovzhodu (v sondi 5-6) je bila nekoliko drugačna. Tu so na prvi, v požaru uničen zemljen okop, postavili kamnit zid. Solidno je imel zgrajeno predvsem zunanjo fronto, medtem ko so za notranje lice uporabili kamnit drobir. Zid je bil debel približno 2 m. Zakaj so na tem predelu naselja pri obnovi utrdbenega sistema namesto zemlje uporabili kamen, ne vemo odgovoriti.

Datacija obeh gradbenih faz (prvega in drugega zemljenega okopa - v sondi 5-6 zidu) je jasna. V plasteh je bilo namreč najdenih dovolj značilnih keramičnih oblik, ki kažejo, da so strukture nastale v pozni bronasti oziroma na začetku železne dobe. Gre torej za prehodni čas, ki ga je precizneje težko definirati, v osrednji Sloveniji pa ga običajno označujemo kot delno vzporedni fazi Ljubljana II in Podzemelj 1.⁴³ Vendar pa moramo poudariti, da razumemo oba zemljena okopa na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah predvsem kot poznobronastodobni (žarnogrobiščni) strukturi. Za takšno stališče imamo dva argumenta. Prvi je vsekakor dejstvo, da velja na Dolenjskem zemljen okop za eno od značilnosti poznobronastodobnih višinskih

⁴² Cfr. J. Dular, B. Križ, D. Svobljak, S. Tecco Hvala, Utrjena prazgodovinska naselja v Mirenski in Temeniški dolini, *Arh. vest.* 42, 1991, 66.

⁴³ Cfr. J. Dular, *Halštatske nekropole Dolenjske*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6 (Ljubljana 2003) 101 ss.

Sl. 39: Branževce nad Seli pri Dolenjskih Toplicah. Železarski talilniški prostor. M. = 1: 1000 (po Mušič, Orengo (op. 41)).
Abb. 39: Branževce bei Sela pri Dolenjskih Toplicah. Vchüttungsplatz. M. = 1: 1000 (nach Mušič, Orengo (Anm. 41)).

naselij. To so potrdile številne sonde, ki smo jih izkopal na teh najdiščih.⁴⁴ Drugi vzrok je še očitnejši, povezan pa je z vprašanjem kontinuitete poselitve. Plast, ki je prekrila ostanke zemljenega okopa, je nastala šele v mladohalštatskem obdobju (najdbe jo datirajo v stopnjo certoške fibule oziroma negovske čelade), to pa pomeni, da je ostal Cvinger pri Dolenjskih Toplicah po prvi poselitveni fazi dalj časa neposeljen. To ga vsekakor oddaljuje od kroga dolenjskih železnodobnih središč, za katere vemo, da so bile kontinuirano poseljene skozi celo halštatsko obdobje.⁴⁵

Vendar pa je bilo gradišče na Cvingerju pri Dolenjskih Toplicah še enkrat utrjeno. Dokaz za to so ostanke obzidja, ki smo ga dokumentirali v vseh sondah na robu naselja. Temeljni kamni zidu so ležali razmeroma visoko (v sondah 2 in 5-6 manj kot pol metra pod površjem), zato jih je prekrivala le plast gozdnega humusa. Zid je bil zgrajen razmeroma površno, njegov premer pa je znašal poldrugi meter. Z ozirom na način gradnje in debelino

bi najprej pomislili, da je nastal v poznolatskem obdobju, vendar pa nimamo za takšno trditev nobenih dokazov. Prav nasprotno. V sondi 1 je bil namreč zid jasno datiran v mladohalštatski čas (stopnja certoške fibule oziroma negovske čelade), razen tega pa ni bila na Cvingerju kljub razmeroma obsežnim raziskavam najdena niti ena poznolatska črepinja. Vse torej kaže, da naselje pri Dolenjskih Toplicah v mlajši železni dobi sploh ni bilo obljudeno.

Poselitev v notranjosti

Raziskave so pokazale, da je bil prostor za obzidjem poseljen. Na ostanke bivalnih struktur smo namreč naleteli v vseh sondah. V glavnem gre za jame, luknje za stojke in prežgan hišni omet. Še največ smo jih lahko registrirali v sondah 2 in 3, torej v jugovzhodnem delu naselja. Tu smo lahko ugotovili celo dva stratigrafsko dobro ločena bivalna nivoja, ostanke ognjišča in del podrte stene, kar pa kljub temu ni bilo dovolj, da bi rekonstruirali stavbne tlorise. Na Cvingerju se je torej ponovila situacija, kot jo poznamo z ostalih dolenjskih gradišč: stavbišča so bila pred vsako obnovo temeljito počiščena, s temi posegi pa so bili večinoma odstranjeni ostanke starejših bivalnih struktur.

Skromen rezultat je dalo tudi sondiranje v notranjosti Cvingerja (sonda 4). Dokazali smo lahko le to, da je bil prostor poseljen, tlorisov stavb pa nismo uspeli rekonstruirati.

Pomembna je ugotovitev, da smo v vseh sondah naleteli na ostanke železove žlindre. Najdbe namreč kažejo, da se je železarska proizvodnja odvijala tudi v notranjosti naselja. Vprašanje, ki se zastavlja, pa je, če je v naselju potekal celoten proces pridobivanja železa in ne le ena od zaključnih faz. Ne smemo namreč pozabiti, da je bil na Branževcu, torej zunaj naselja, odkrit obsežen talilniški prostor z več sto pečmi. Odgovor na zastavljeno vprašanje bodo morda dale analize žlinder. Pri naših raziskavah v naselju nismo namreč našli nobenega železarskega objekta.

Časovni razpon naselja

O kronologiji naselja smo izčrpno govorili že pri obravnavi posameznih sond, zato se lahko na tem

⁴⁴ Dular (op. 26) 105 s.

⁴⁵ J. Dular, Hösensiedlungen in Zentralslowenien von der Kupfer- bis zur Eisenzeit, *Præhist. Ztschr.* 74, 1999, 133 ss.

mestu zadovoljimo s kratkim povzetkom dognanj. Analize so pokazale, da je bil Cvinger pri Dolenjskih Toplicah poseljen že v pozni bronasti dobi. Najdbe kažejo na Müller-Karpejevo stopnjo Ha B, kar so dobro potrdile tudi radiokarbonske analize zgle-nelega opaža iz sonde 2 in sonde 3. Obakrat so bili ostanki datirani v 10. oziroma v 9. stoletje pr. Kr.⁴⁶ Če se je poselitev iz bronaste dobe neprekinjeno nadaljevala tudi v železno (v stopnjo Podzemelj), ne moremo zanesljivo odgovoriti. Možnost sicer obstaja, ni pa kdove kako verjetna.

Po tej prvi poselitveni fazi, v kateri so naselje obdali z zemljenim okopom, je bil Cvinger dalj časa opuščen. Najdb, ki bi jih lahko datirali v stopnjo Stična oziroma v stopnjo kačaste fibule, med gradivom nismo uspeli prepoznati. Vse to-rej kaže, da naselje v starohalštatskem času sploh ni bilo obljudeno. Ponovno je zaživelo šele v mla-dohalštatskem obdobju. Sodeč po značilnih najdbah, se je to zgodilo v času certoške stopnje, nato pa je življenje na njem teklo vse do konca starejše železne dobe. V tem času so Cvinger opasali s kamnitim obzidjem, kdaj natanko se je to zgodi-lo, pa nismo uspeli ugotoviti. Obljudenost nase-lja se torej ujema s časovnim razponom pripada-jočega grobišča. Kot so pokazale analize, ki jih je opravila B. Teržan, se je pokopavanje v gomil-ni nekropoli na Branževcu nad Seli pri Dolenj-skih Toplicah razmahnilo šele v mlajši fazi certoške stopnje, zelo intenzivno pa je bilo tudi v negov-ski stopnji.⁴⁷ Pripadajočega grobišča iz pozne bronaste dobe, ki je bilo zanesljivo plano z žga-nimi pokopi, pa za zdaj še niso odkrili. Prav tako ostaja nedokazana tudi poselitev Cvingerja v mlajši železni dobi.*

KATALOG

Tabla 1

1. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina glajena; sestava drobnorzna-ta; inv. št. 1/3; ** lega: sonda 1, plast 2.
2. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerumena, znotraj rdečerumena; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; inv. št. 1/9; okras: odtis koleščka; lega: sonda 1, plast 2.
3. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerja-va, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 1/4; lega: sonda 1, plast 2.
4. Frag. ognjiščne kozice; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 1/5; lega: sonda 1, plast 2.

5. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; okras: vrez pred žganjem, fasetiranje; inv. št. 1/2; lega: sonda 1, plast 3.

6. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalep-ljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 1/1; lega: sonda 1, plast 3.

7. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 1/8; lega: sonda 1, plast 5.

8. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavoru-mena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drob-nozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 1/7; lega: sonda 1, plast 5.

9. Frag. ognjiščne kozice; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena rebra in bradavica; inv. št. 1/10; lega: sonda 1, plast 5.

10. Frag. ognjiščne kozice; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 1/11; lega: sonda 1, plast 5.

11. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rume-norjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava drob-nozrnata; inv. št. 1/15; lega: sonda 1, plast 5.

12. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 1/14; lega: sonda 1, plast 5.

Tabla 2

1. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorja-va, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; inv. št. 1/18; lega: sonda 1, plast 5.

2. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; inv. št. 1/6; lega: sonda 1, plast 5.

3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočr-na, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; inv. št. 1/19; lega: sonda 1, plast 5.

4. Frag. ostenja z ročajem; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rumenordeča; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; inv. št. 1/13; lega: sonda 1, plast 6.

5. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj tem-norjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozr-nata; okras: nalepljeni rebri; inv. št. 1/27; lega: sonda 1, plast 6.

6. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj tem-norjava, znotraj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 1/20; lega: sonda 1, plast 6.

7. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavosi-va, znotraj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 1/16; lega: sonda 1, plast 6.

8. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 1/29; lega: sonda 1, plast 6.

9. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; okras: nalepljeni rebri; inv. št. 1/23; lega: sonda 1, plast 6.

10. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rum-ena, znotraj rumena; površina gladka; sestava drobnorzna-ta; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 1/30; lega: sonda 1, plast 6.

11. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj svetlo-siva, znotraj svetlosiva; površina gladka; sestava drobnorz-

⁴⁶ Sonda 2, plast 2 (Beta-192535): 2 Sigma Cal. BC 1000-820. Sonda 3, plast 2 (Beta-192536): 2 Sigma Cal. BC 920-800.

⁴⁷ Teržan (op. 6) 385 ss.

* Na koncu bi se rada zahvalila Dragici Knific Lunder, ki je zrisala gradivo, in Dragu Valohu, ki je oblikoval tabele in priloge.

** Začasna inventarna številka Dolenjskega muzeja v Novem mestu.

nata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 1/17; lega: sonda 1, plast 6.

12. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 1/26; lega: sonda 1, plast 6.

13. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerja, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 1/12; lega: sonda 1, plast 6.

14. Frag. ognjiščne kozice; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 1/28; lega: sonda 1, plast 6.

15. Frag. noge; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 1/22; lega: sonda 1, plast 6.

16. Frag. dna trinožnega lončka; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 1/25; lega: sonda 1, plast 6.

17. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 1/21; lega: sonda 1, plast 6.

18. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj oranžnordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 1/24; lega: sonda 1, plast 6.

19. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vbodi pred žganjem; inv. št. 1/33; lega: sonda 1, plast 7.

20. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj rumena; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 1/32; lega: sonda 1, plast 7.

21. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rdečerja; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 1/31; lega: sonda 1, plast 7.

Tabla 3

1. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rdeča; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 2/8; lega: sonda 2, plast 3.

2. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerja, znotraj rdečerja; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 2/11; lega: sonda 2, plast 3.

3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 2/19; lega: sonda 2, plast 3.

4. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 2/38; lega: sonda 2, plast 3.

5. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 2/7; lega: sonda 2, plast 3.

6. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerja, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/33; lega: sonda 2, plast 3.

7. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/35; lega: sonda 2, plast 3.

8. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; inv. št. 2/32; lega: sonda 2, plast 3.

9. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rdečerja; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 2/15; lega: sonda 2, plast 3.

10. Frag. piramidalne uteži; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/18; lega: sonda 2, plast 3.

11. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj čr-

norjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 2/36; lega: sonda 2, plast 3.

12. Frag. ročaja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/30; lega: sonda 2, plast 3.

Tabla 4

1. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: kaneliranje; inv. št. 2/34; lega: sonda 2, plast 3.

2. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 2/37; lega: sonda 2, plast 3.

3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vrezi na ustju pred žganjem; inv. št. 2/10; lega: sonda 2, plast 3.

4. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: poševne kanelure; inv. št. 2/12; lega: sonda 2, plast 3.

5. Frag. koleščka; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 2/31; lega: sonda 2, plast 3.

6. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: izvlečeno razčlenjeno rebro; inv. št. 2/14; lega: sonda 2, plast 3.

7. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata, porozna; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 2/13; lega: sonda 2, plast 3.

8. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vtisi na ustju; inv. št. 2/9; lega: sonda 2, plast 3.

9. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 2/2; lega: sonda 2, plast 4.

10. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: poševne kanelure; inv. št. 2/3; lega: sonda 2, plast 4.

11. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdeča, znotraj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/1; lega: sonda 2, plast 4.

12. Paličica iz železa; inv. št. 2/59; lega: sonda 2, plast 5.

13. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorumena, znotraj sivorumena; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 2/28; lega: sonda 2, plast 5.

14. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavosiva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 2/24; lega: sonda 2, plast 5.

15. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: kanelure; inv. št. 2/46; lega: sonda 2, plast 5.

16. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno narezano rebro; inv. št. 2/25; lega: sonda 2, plast 5.

17. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 2/47; lega: sonda 2, plast 5.

18. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/5; lega: sonda 2, plast 5.

Tabla 5

1. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenordeča, znotraj rumenordeča; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno rebro in bradavica; inv. št. 2/44; lega: sonda 2, plast 5.
2. Frag. trinožni lonček; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavačrna, znotraj rjavačrna; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/22; lega: sonda 2, plast 5.
3. Frag. lonček; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/16; lega: sonda 2, plast 5.
4. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča, znotraj sivordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/27; lega: sonda 2, plast 5.
5. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rjavordeča; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 2/45; lega: sonda 2, plast 5.
6. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/26; lega: sonda 2, plast 5.
7. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/23; lega: sonda 2, plast 5.
8. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljena vdrt bradavica; inv. št. 2/17; lega: sonda 2, plast 5.
9. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenordeča, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/43; lega: sonda 2, plast 5.
10. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/4; lega: sonda 2, plast 5.
11. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/42; lega: sonda 2, plast 5.
12. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavačrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/21; lega: sonda 2, plast 5.
13. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/29; lega: sonda 2, plast 5.
14. Frag. ročaj pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/20; lega: sonda 2, plast 5.
15. Frag. brus iz peščenca; inv. št. 2/6; lega: sonda 2, plast 5.

Tabla 6

1. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjavordeča; površina gladka; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/56; lega: sonda 2, plast 6.
2. Frag. ustja in ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdeča, znotraj rdeča; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/39; lega: sonda 2, plast 6.
3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/54; lega: sonda 2, plast 6.
4. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: vrez po žganju; inv. št. 2/53; lega: sonda 2, plast 6.
5. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/51; lega: sonda 2, plast 6.
6. Glinast kalup?; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivordeča, znotraj sivordeča; površina gladka; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/41; lega: sonda 2, plast 6.

7. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 2/50; lega: sonda 2, plast 6.
8. Frag. ostenja z držajem; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; inv. št. 2/52; lega: sonda 2, plast 6.
9. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 2/57; lega: sonda 2, plast 6.
10. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/49; lega: sonda 2, plast 6.
11. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 2/58; lega: sonda 2, plast 6.
12. Frag. kolesčka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 2/40; lega: sonda 2, plast 6.
13. Frag. držaja; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/55; lega: sonda 2, plast 6.
14. Frag. ročaja pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 2/48; lega: sonda 2, plast 6.

Tabla 7

1. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava grobozrnata; okras: narebreno ustje; inv. št. 3/3; lega: sonda 3, plast 4.
2. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: narebreno ustje; inv. št. 3/10; lega: sonda 3, plast 4.
3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnosiva, znotraj temnosiva; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: fasetiranje; inv. št. 3/2; lega: sonda 3, plast 4.
4. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rdečerjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; inv. št. 3/4; lega: sonda 3, plast 5.
5. Bronasta igla z zvito glavico; inv. št. 3/60; lega: sonda 3, plast 5.
6. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata, porozna; inv. št. 3/1; lega: sonda 3, plast 5.
7. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobnnozrnata, porozna; inv. št. 5/9; lega: sonda 3, plast 5.
8. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivočrna, znotraj sivočrna; površina gladka; sestava drobnnozrnata; inv. št. 3/5; lega: sonda 3, plast 5.
9. Frag. ostenja z držajem; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; opomba: v ognju; inv. št. 3/6; lega: sonda 3, plast 5.
10. Frag. ognjiščne kozice; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 3/8; lega: sonda 3, plast 5.
11. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavosiva, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 3/7; lega: sonda 3, plast 5.
12. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 3/33; lega: sonda 3, plast 6.
13. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnnozrnata; inv. št. 3/55; lega: sonda 3, plast 6.

Tabla 8

1. Frag. železna paličica; inv. št. 3/25; lega: sonda 3, plast 6.
2. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; okras: vodoravne kanelure; inv. št. 3/32; lega: sonda 3, plast 6.
3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava, znotraj sivorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/40; lega: sonda 3, plast 6.
4. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; okras: narebreno ustje; inv. št. 3/13; lega: sonda 3, plast 6.
5. Frag. latvica; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/49; lega: sonda 3, plast 6.
6. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rjavosiva; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/14; lega: sonda 3, plast 6.
7. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/37; lega: sonda 3, plast 6.
8. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnosiva, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/30; lega: sonda 3, plast 6.
9. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/24; lega: sonda 3, plast 6.
10. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vrez po žganju; inv. št. 3/15; lega: sonda 3, plast 6.
11. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenočrna, znotraj rumenosiva; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/11; lega: sonda 3, plast 6.
12. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/19; lega: sonda 3, plast 6.
13. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; opomba: v ognju; inv. št. 3/36; lega: sonda 3, plast 6.
14. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/26; lega: sonda 3, plast 6.

Tabla 9

1. Frag. ročaja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/27; lega: sonda 3, plast 6.
2. Frag. ročaja; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/21; lega: sonda 3, plast 6.
3. Frag. ročaja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/57; lega: sonda 3, plast 6.
4. Frag. ognjiščne kozice; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: vodoravna kanelura; inv. št. 3/31; lega: sonda 3, plast 6.
5. Frag. pekve; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumena, znotraj rumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 3/35; lega: sonda 3, plast 6.
6. Frag. ognjiščne kozice; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/44; lega: sonda 3, plast 6.
7. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/46; lega: sonda 3, plast 6.
8. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavorumen; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/45; lega:

sonda 3, plast 6.

9. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/43; lega: sonda 3, plast 6.
10. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 2/52; lega: sonda 3, plast 6.
11. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/23; lega: sonda 3, plast 6.
12. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočrna; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 3/22; lega: sonda 3, plast 6.
13. Frag. brus iz peščenca; inv. št. 3/58; lega: sonda 3, plast 6.
14. Frag. uteži; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna; površina gladka; sestava grobozrnata; inv. št. 3/54; lega: sonda 3, plast 6.
15. Frag. vijčka; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/20; lega: sonda 3, plast 6.
16. Frag. vijčka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenosiva; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 3/39; lega: sonda 3, plast 6.

Tabla 10

1. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina gladka; sestava drobozrnata; inv. št. 3/16; lega: sonda 3, plast 6.
2. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobozrnata; črn premaz; okras: plitvi kaneluri; inv. št. 3/59; lega: sonda 3, plast 6.
3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdeča, znotraj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeni rebri; inv. št. 3/41; lega: sonda 3, plast 6.
4. Frag. ostenja z ročajem; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/29; lega: sonda 3, plast 6.
5. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjavočrna; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno rebro in bradavica; inv. št. 3/34; lega: sonda 3, plast 6.
6. Frag. držaj; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/18; lega: sonda 3, plast 6.
7. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rdečerjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 3/48; lega: sonda 3, plast 6.
8. Frag. ostenja z držajem; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnorjava, znotraj sivordeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/50; lega: sonda 3, plast 6.
9. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerumena, znotraj rumenosiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 3/47; lega: sonda 3, plast 6.
10. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: kanelure; inv. št. 3/38; lega: sonda 3, plast 6.
11. Frag. cedila; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava, znotraj temnorjava; površina hrapava; sestava drobozrnata; inv. št. 3/17; lega: sonda 3, plast 6.
12. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavorumena, znotraj rjavorumena; površina gladka; sestava drobozrnata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 3/56; lega: sonda 3, plast 6.

13. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeni bradavici; inv. št. 3/53; lega: sonda 3, plast 6.

14. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rdečerja; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 3/12; lega: sonda 3, plast 6.

15. Frag. pokrova?; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; črn premaz; okras: kanelure in vbodi; inv. št. 3/42; lega: sonda 3, plast 6.

16. Frag. dna; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/51; lega: sonda 3, plast 6.

17. Frag. dna; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenorjava, znotraj rumenorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 3/28; lega: sonda 3, plast 6.

Tabla 11

1. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj rdečesiva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: narezano ustje; inv. št. 4/8; lega: sonda 4, humus.

2. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva, znotraj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/4; lega: sonda 4, humus.

3. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj črna; površina hrapava; sestava porozna; inv. št. 4/5; lega: sonda 4, humus.

4. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/17; lega: sonda 4, humus.

5. Frag. dna; izdelava prostoročna; barva: zunaj svetlosiva, znotraj svetlosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/10; lega: sonda 4, humus.

6. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavordeča, znotraj rjava; površina hrapava; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/6; lega: sonda 4, humus.

7. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 4/21; lega: sonda 4, humus.

8. Frag. kalupa iz peščenca; inv. št. 4/3; lega: sonda 4, humus.

9. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/13; lega: sonda 4, humus.

10. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva; površina hrapava; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/7; lega: sonda 4, humus.

11. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj temnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez in vbodi pred žganjem; inv. št. 4/12; lega: sonda 4, humus.

12. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumena; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 4/2; lega: sonda 4, humus.

13. Frag. držaja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečesiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 4/9; lega: sonda 4, humus.

14. Frag. ročaja; izdelava prostoročna; barva: zunaj siva; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 4/11; lega: sonda 4, humus.

15. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumena; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 4/1; lega: sonda 4, humus.

16. Frag. ognjiščne rešetke; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdeča; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 4/14; lega: sonda 4, objekt 2.

17. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj sivočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/23; lega: sonda 4, objekt 2.

18. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/24; lega: sonda 4, objekt 2.

19. Frag. svitka; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnorjava; površina hrapava; sestava grobozrnata; inv. št. 4/22; lega: sonda 4, objekt 2.

Tabla 12

1. Frag. dna; izdelava prostoročna; barva: zunaj rdečerja, znotraj rumenordeča; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 4/15; lega: sonda 4, objekt 1.

2. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 4/18; lega: sonda 4, objekt 1.

3. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rumenorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 4/20; lega: sonda 4, objekt 1.

4. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočrna, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljena bradavica; inv. št. 4/16; lega: sonda 4, objekt 1.

5. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavosiva, znotraj rjavočrna; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: gubanje; inv. št. 4/19; lega: sonda 4, objekt 1.

6. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 5/6; lega: sonda 5-6, plast 5.

7. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 5/1; lega: sonda 5-6, plast 5.

8. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj svetlorjava, znotraj svetlorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 6/2; lega: sonda 5-6, plast 5.

9. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj črna; površina hrapava; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 5/4; lega: sonda 5-6, plast 5.

10. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črna, znotraj rdečerja; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 5/2; lega: sonda 5-6, plast 5.

11. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjavočrna, znotraj sivorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: nalepljeno rebro; inv. št. 5/7; lega: sonda 5-6, plast 5.

12. Frag. vijčka; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 5/8; lega: sonda 5-6, plast 5.

13. Frag. brusa; inv. št. 5/5; lega: sonda 5-6, plast 5.

14. Frag. ostenja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rumenosiva, znotraj rdečesiva; površina hrapava; sestava grobozrnata; okras: nalepljeno razčlenjeno rebro; inv. št. 5/9; lega: sonda 5-6, plast 5.

15. Vijček; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnosiva; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: vrez pred žganjem; inv. št. 5/3; lega: sonda 5-6, plast 5.

16. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj rjava, znotraj rjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; okras: poševno žlebljenje; inv. št. 6/3; lega: sonda 5-6, plast 4.

17. Frag. ustja; izdelava prostoročna; barva: zunaj črnorjava, znotraj črnorjava; površina gladka; sestava drobnozrnata; inv. št. 6/1; lega: sonda 5-6, plast 6.

Eisenzeitliche Siedlung auf dem Cvinger bei Dolenjske Toplice

Zusammenfassung

Bei Soteska, wo die Ruinen des Auersperger Schlosses stehen, windet sich die Krka aus einer engen Schlucht und die sie umgebende Landschaft breitet sich aus in das fruchtbare Tal Topliška dolina (*Abb. 1*). Dieses ist an der Westseite von den Ausläufern des Kočevski rog umgeben, im Norden schließen es die Höhen der Kulova sela, die Richtung nach Süden und Osten ist dagegen offen, deswegen war das Tal zu allen Zeiten ein wichtiger Kreuzungspunkt der Wege, die von der Bela krajina zum Oberlauf der Krka führten. Der Ort war vor allem in der Eisenzeit bedeutend, als auf einer Anhöhe, die sich zwischen Dolenjske Toplice und Meniška vas erhebt, eine befestigte Siedlung und um diese Hügelgräberfelder entstanden. Dolenjske Toplice zählt man aufgrund der reichen Funde zu Recht zu den wichtigsten Zentren des eisenzeitlichen Dolenjsko. Den Besiedlungskomplex bilden folgende Einheiten (*Abb. 3*):

1. Hügelgräberfeld auf dem Branževac oberhalb von Sela pri Dolenjskih Toplicah (*Abb. 4*).
2. Hügelgräberfeld in Dolgi deli bei Meniška vas.
3. Hügelgräberfeld auf der Gomivnica bei Meniška vas.
4. Siedlung auf dem Cvinger bei Dolenjske Toplice (*Abb. 9*).
5. Verhüttungsplatz auf dem Branževac oberhalb von Sela pri Dolenjskih Toplicah (*Abb. 39*).

Im Jahr 1986 begann das Amt zum Schutz des Natur- und Kulturerbes Novo mesto umfangreiche Arbeiten auf dem Cvinger bei Dolenjske Toplice. Durch Versuchsgrabungen wollte man die Zeitspanne der Siedlung, die Bauweise der Befestigungsmauer und eventuelle Gebäudereste im Innenbereich der Siedlung feststellen.²² In sechs aufeinander folgenden Grabungskampagnen (1986-1991) legte man auf dem Cvinger sechs Schnitte.²³ Fünf Schnitte wurden auf der Ringmauer der Siedlung gelegt, womit vor allem den Erforschungen des Befestigungssystems, der Stratigraphie und der Zeitspanne der Siedlung großer Nachdruck verliehen wurde. Gegraben wurde an drei Stellen, und zwar im nordöstlichen, südöstlichen und westlichen Teil des Ringwalls. Darin entdeckten wir ähnliche, aber nicht ganz identische Siedlungsstrukturen. Einer der Schnitte wurde auch im Innenbereich der Siedlung gelegt (*Abb. 9*). Die Forschungsergebnisse können in den folgenden Schlussfolgerungen zusammengefasst werden:

Befestigungssystem

Schon zu Beginn der Besiedlung war der Cvinger in all seinem Umfang von einem Wall umgeben. Dieser bestand aus Erde und auf der Grundlage der Angaben von Schnitt 2 können wir auch dessen Bau rekonstruieren. Zwischen zwei Holzverschalungen, die ca. 2 m voneinander entfernt waren, stampfte man eine Lehmfüllung. Diesen ersten Erdwall vernichtete ein starker Brand. Auf seine Spuren stießen wir im Ostteil des Ringwalls (Schnitte 2, 3 und 5-6), während der Ringwall an der Westseite (Schnitt 1) nur zerfallen war (*Abb. 15-16; Beil. 2: B*).

Nach der Zerstörung wurde der Erdwall offensichtlich wieder aufgebaut. Der Beweis für eine solche Behauptung ist die zweite Aufschüttung, die unmittelbar über der ersten lag. Wir stellten sie in den Schnitten 1, 2 und 3 fest. Die Situation im Nordosten (in Schnitt 5-6) war etwas anders. Hier errichtete man auf dem ersten, im Brand zerstörten Erdwall eine Steinmauer (*Beil. 5: A und B*). Vor allem die Außenfront war solide errichtet, für die Innenseite verwendete man dagegen Steinschutt. Die Mauer war ungefähr 2 m dick. Die Frage, warum man in diesem Teil der Siedlung beim

ersten Wiederaufbau des Befestigungssystems statt Erde Steine verwendete, können wir nicht beantworten.

Die Datierung beider Bauphasen (des ersten und des zweiten Erdwalls - in den Schnitten 5-6 der Ringmauer) ist klar. In den Schichten wurden nämlich genügend charakteristische Keramikformen entdeckt, die darauf hindeuten, dass die Strukturen in der Spätbronzezeit bzw. zu Beginn der Eisenzeit entstanden (*Taf. 1: 1,2,4,5; Taf. 4: 1,3-5*).^{25,26,29} Es handelt sich also um eine Übergangszeit, die man schwer genauer datieren kann, in Zentralslowenien bezeichnet man gewöhnlich als zum Teil parallele Phasen Ljubljana II und Podzemelj 1.⁴³ Jedoch muss an dieser Stelle betont werden, dass wir die beiden Erdwälle auf dem Cvinger bei Dolenjske Toplice vor allem als spätbronzezeitliche (Urnenfelderkultur-) Strukturen betrachten. Einen solchen Standpunkt untermauern zwei Argumente. Das erste ist auf jeden Fall die Tatsache, dass der Erdwall in Dolenjsko eines der Merkmale der spätbronzezeitlichen Höhensiedlungen darstellt. Das bestätigen zahlreiche Schnitte, die wir in diesen Fundorten gelegt hatten.⁴⁴ Der zweite Grund ist noch offensichtlicher und hängt mit der Frage der Besiedlungskontinuität zusammen. Die Schicht, die die Erdwallreste bedeckte, entstand erst in der Junghallstattzeit. Die Funde (*Taf. 2: 7,8,16; Taf. 5: 1-9*) datieren sie in die Certosa-Fibel- bzw. Negauer-Helm-Stufe,³¹ dies bedeutet, dass der Cvinger bei Dolenjske Toplice nach der ersten Besiedlungsphase längere Zeit nicht besiedelt war. Das distanziert ihn auf jeden Fall vom Kreis der eisenzeitlichen Zentren Dolenjskos, die bekanntlich die ganze Hallstattzeit kontinuierlich besiedelt waren.⁴⁵

Jedoch wurde die Siedlung auf dem Cvinger bei Dolenjske Toplice noch einmal befestigt. Ein Beweis hierfür sind die Reste der Mauer, die wir in allen Schnitten am Siedlungsrand dokumentierten. Die Fundamentsteine lagen relativ hoch (in den Schnitten 2 und 5-6 weniger als einen halben Meter unter der Oberfläche), deswegen bedeckte sie nur eine Waldhumusschicht. Die Mauer war relativ unsolid gebaut worden, ihr Durchmesser betrug anderthalb Meter (*Abb. 11; 20; 34*). Angesichts der Bauweise und der Dicke könnte man zunächst an eine Entstehung in der Spätlatènezeit denken, jedoch gibt es für eine solche Behauptung keine Beweise. Im Gegenteil. In Schnitt 1 wurde die Mauer eindeutig in die Junghallstattzeit (Stufe der Certosa-Fibel bzw. des Negauer Helms) datiert, darüber hinaus wurde auf dem Cvinger trotz relativ umfangreicher Forschungen kein einziges spätlatènezeitliches Fragment entdeckt. All das deutet also darauf hin, dass die Siedlung bei Dolenjske Toplice in der jüngeren Eisenzeit überhaupt nicht bevölkert war.

Besiedlung im Innenbereich

Wie die Untersuchungen ergeben haben, war der Bereich hinter der Befestigungsmauer besiedelt. Auf Reste von Wohnstrukturen stießen wir nämlich in allen Schnitten. Im Wesentlichen handelt es sich um Gruben, Pfostenlöcher und durchgebrannten Wandverputz. Die meisten konnten wir in den Schnitten 2 und 3 registrieren, also im südöstlichen Teil der Siedlung. Hier konnten wir sogar zwei stratigrafisch gut getrennte Wohnniveaus, Herdstellenreste und den Teil einer eingestürzten Mauer (*Abb. 24; 26*) feststellen, was dennoch nicht genug war, um die Gebäudegrundrisse rekonstruieren zu können. Auf dem Cvinger wiederholte sich also die Situation, wie wir sie von den übrigen Siedlungen Dolenjskos her kennen: Die Bauplätze wurden vor jedem Wiederaufbau gründlich gesäubert, mit diesen Eingriffen wurden die Reste der älteren Wohnstrukturen natürlich größtenteils entfernt.

Ein bescheidenes Resultat ergab auch die Versuchsgrabung im Innenbereich des Cvinger (Schnitt 4). Wir konnten lediglich nachweisen, dass der Bereich besiedelt war, die Grundrisse der Gebäude konnten wir aber nicht rekonstruieren (*Beil.* 4). Wichtig ist die Feststellung, dass wir in allen Schnitten auf Reste von Eisenschlacke stießen. Die Funde zeigen nämlich, dass die Eisenproduktion auch im Innenbereich der Siedlung vonstattenging. Es erhebt sich die Frage, ob in der Siedlung der ganze Prozess der Eisengewinnung verlief und nicht nur eine von den Abschlussphasen. Wir dürfen nämlich nicht vergessen, dass auf dem Branževac, also außerhalb der Siedlung, ein großer Verhüttungsplatz mit mehreren hundert Öfen entdeckt wurde. Die Antwort auf die gestellte Frage werden vielleicht die Analysen der Eisenschlacke geben. Bei unseren Forschungen in der Siedlung fanden wir nämlich keine Eisenhüttenobjekte.

Zeitspanne der Siedlung

Wie die Analysen ergeben haben, war der Cvinger bei Dolenjske Toplice schon in der Spätbronzezeit besiedelt. Die Funde deuten auf Müller-Karpes Stufe Ha B. Das bestätigen auch ¹⁴C Analysen.⁴⁶ Ob sich die Besiedlung aus der Bronzezeit ohne Unterbrechung auch in die Eisenzeit (Stufe Podzemelj) fortsetzte, können wir nicht mit Gewissheit beantworten. Eine Möglichkeit besteht zwar, aber sie ist nicht sehr wahrscheinlich.

Nach dieser ersten Besiedlungsphase, in der man die Siedlung mit einem Erdwall umgeben hatte, war der Cvinger längere Zeit verlassen. Funde, die wir in die Stufe Stična bzw. in die Stufe der Schlangenfibel hätten datieren können, waren unter dem Material nicht zu identifizieren. Alles deutet also darauf hin, dass die Siedlung in der älteren Hallstattzeit überhaupt nicht bevölkert war. Erneut besiedelt war sie erst in der Junghallstattzeit. Nach den charakteristischen Funden zu urteilen, geschah dies in der Zeit der Certosafibel-Stufe, dann dauerte das Leben darin bis zum Ende der älteren Eisenzeit fort. In dieser Zeit umgab man den Cvinger mit einer Steinmauer, wann genau dies geschah, konnten wir nicht feststellen. Die Bevölkerung der Siedlung stimmt demnach mit der Zeitspanne des dazugehörigen Gräberfeldes überein. Wie die Analysen, die B. Teržan durchführte, ergeben haben, waren die Bestattungen auf dem Hügelgräberfeld auf dem Branževac oberhalb von Sela pri Dolenjskih Toplicah erst in der jüngeren Phase der Certosafibel-Stufe in vollem Gang, sehr intensiv waren sie auch in der Negauer-Helm-Stufe.⁴⁴ Das dazu gehörende Gräberfeld aus der Spätbronzezeit, das mit Sicherheit ein Flachgräberfeld mit Brandbestattungen war, wurde vorerst noch nicht entdeckt. Ebenso nicht bezeugt bleibt die Besiedlung des Cvinger in der Latènezeit.

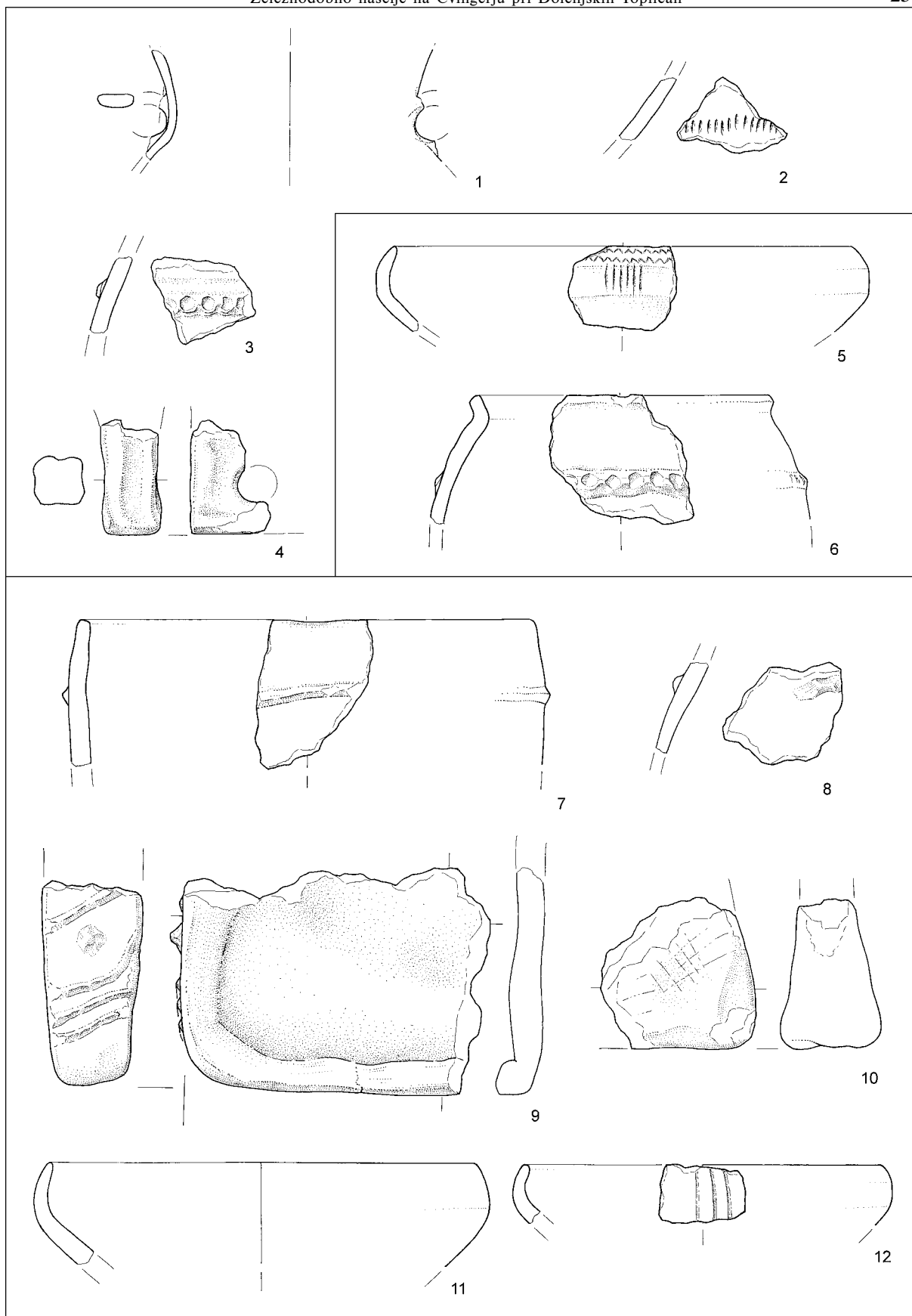
Zur gleichen Zeit wie die Grabungen auf dem Cvinger wurden auch systematische Landesaufnahmen in der nahen Umgebung der Siedlung gemacht. So wurde im Jahr 1988 auf dem Sattel zwischen der Siedlung und der Nekropole ein ca. 80 m langer und 20 m breiter Bereich entdeckt, wo an der Oberfläche größere Konzentrationen von Eisenschlacke vorkamen (*Abb. 3*).³⁹ Dazwischen konnte man auch durchgebrannte Lehmbröckchen finden, all das deutete auf die Möglichkeit, dass sich unter der Waldoberfläche Reste von eisenzeitlichen Rennöfen verbergen. Die Vermutung überprüften wir mit einem kleineren Schnitt (3 m x 4 m), den wir ungefähr in der Mitte des Bereiches legten, wo die Konzentration der Funde an der Oberfläche am größten war.

Die Sondierung bestätigte unsere Vermutungen. Schon gleich unter der Oberfläche stießen wir nämlich auf eine größere Menge Eisenschlacke und durchgebrannten Lehms, der auf der ganzen Schnittfläche verstreut war. Als der Waldhumus entfernt worden war und wir das Niveau des orangefarbenen sterilen Lehms (50-60 cm unter der Oberfläche) erreicht hatten, zeigten sich im Planum sehr klare Umrisse von zwölf runden Flecken. Sie lagen dicht nebeneinander, zwei berührten sich sogar (*Abb. 36*). Eine weitere Grabung ergab, dass es sich um Gruben handelt, die in Lehmbohlen gegraben worden waren, ihr Innenbereich war zum Großteil stark durchgebrannt und mit dunklerer Erde und Eisenschlackenbrocken angefüllt. Die Gruben sind ohne Zweifel Reste der unteren Teile von Schmelzöfen.

Die Sondierung auf dem Sattel Branževac bestätigte die Vermutung, dass an dieser Stelle in der Eisenzeit ein Verhüttungsplatz war. Um ihren Größe festzustellen, erforschten wir 1997 das Gelände mit der geophysikalischen Methode. Die Arbeit führte erfolgreich B. Mušič durch. Anhand von magnetometrischen Erforschungen stellte er fest, dass sich der gesamte Komplex auf einem ca. 100 m langen und 50 m breiten Bereich erstreckte, wo mehrere hundert Schmelzöfen standen (*Abb. 39*).⁴¹

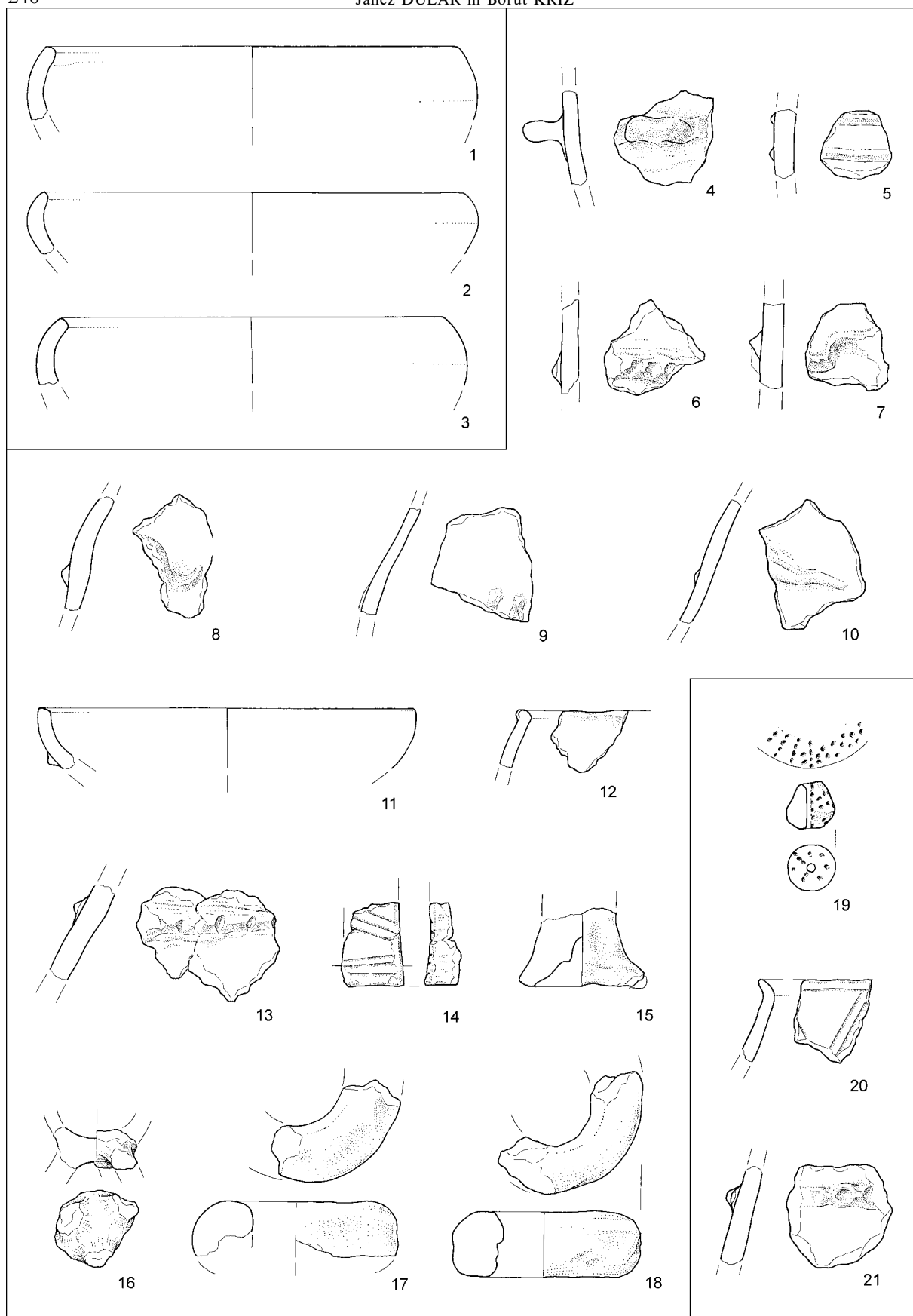
Janez Dular
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana
janez.dular@zrc-sazu.si

Borut Krž
Dolenjski muzej Novo mesto
Muzejska ulica 7
SI-8000 Novo mesto
borut.kriz@guest.arnes.si

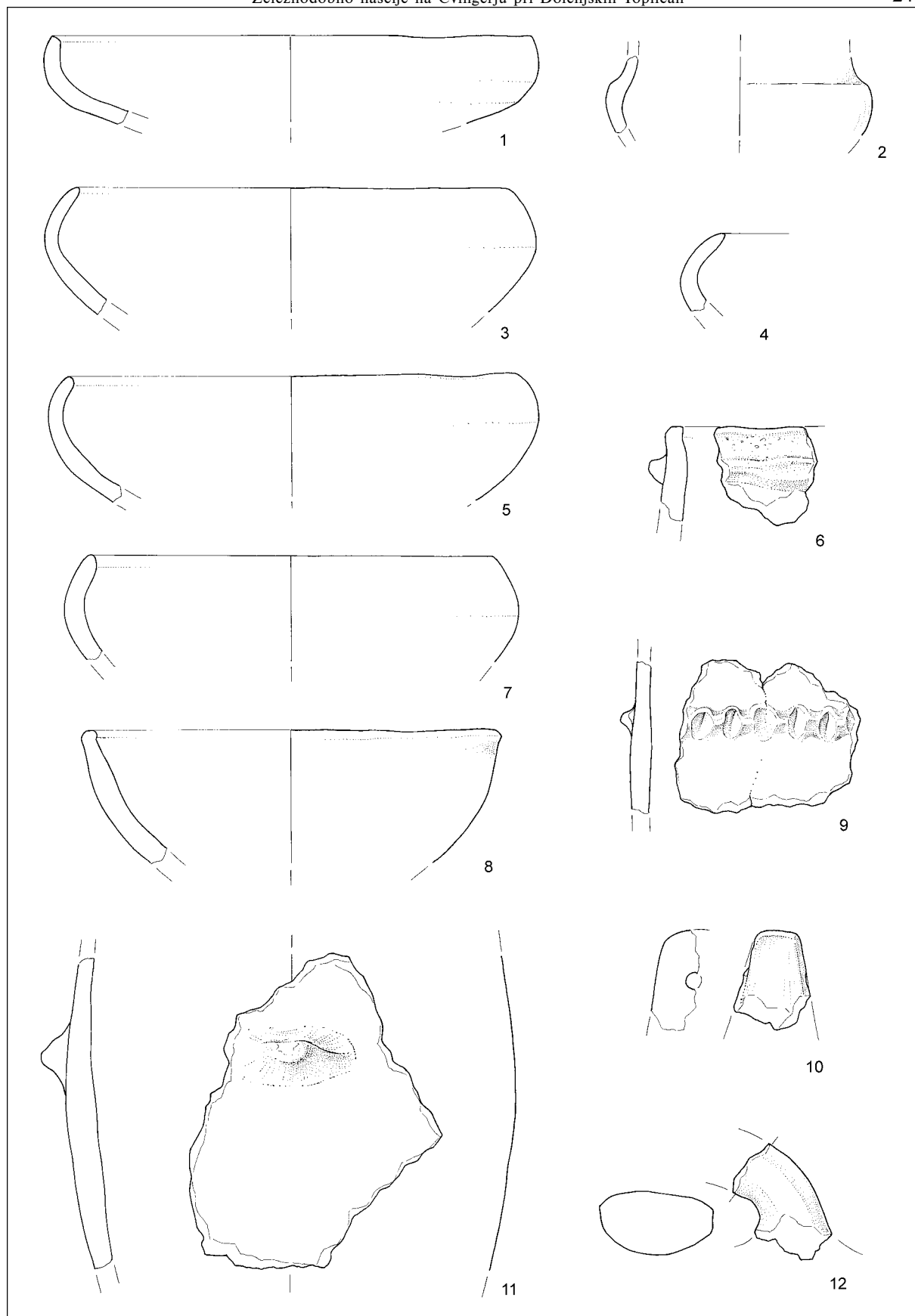
T. 1: Sonda 1. 1-4 plast 2; 5-6 plast 3; 7-12 plast 5. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 1: Schnitt 1. 1-4 Schicht 2; 5-6 Schicht 3; 7-12 Schicht 5. Alles Ton. M. = 1:3.

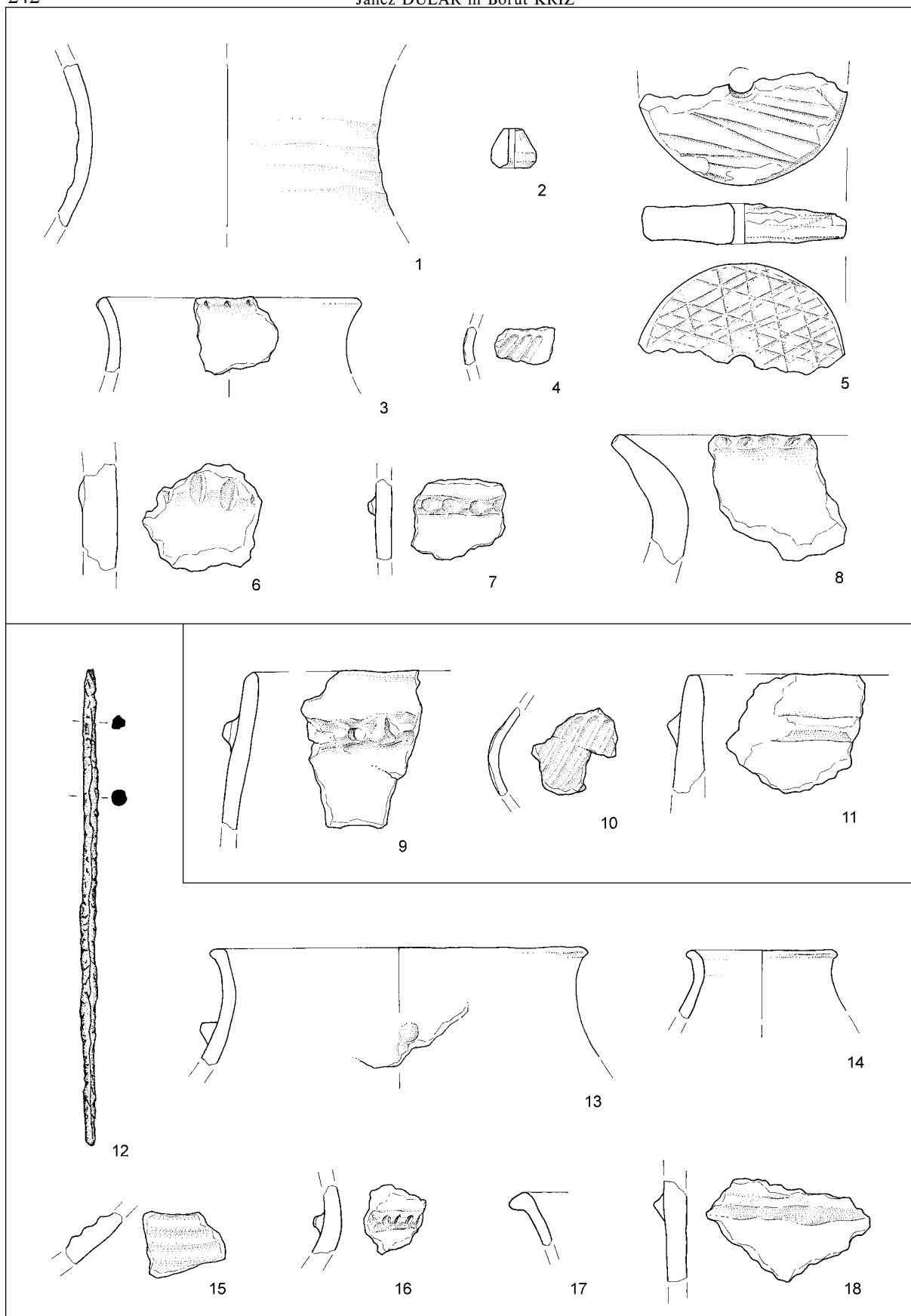
T. 2: Sonda 1. 1-3 plast 5; 4-18 plast 6; 19-21 plast 7. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 2: Schnitt 1. 1-3 Schicht 5; 4-18 Schicht 6; 19-21 Schicht 7. Alles Ton. M. = 1:3.

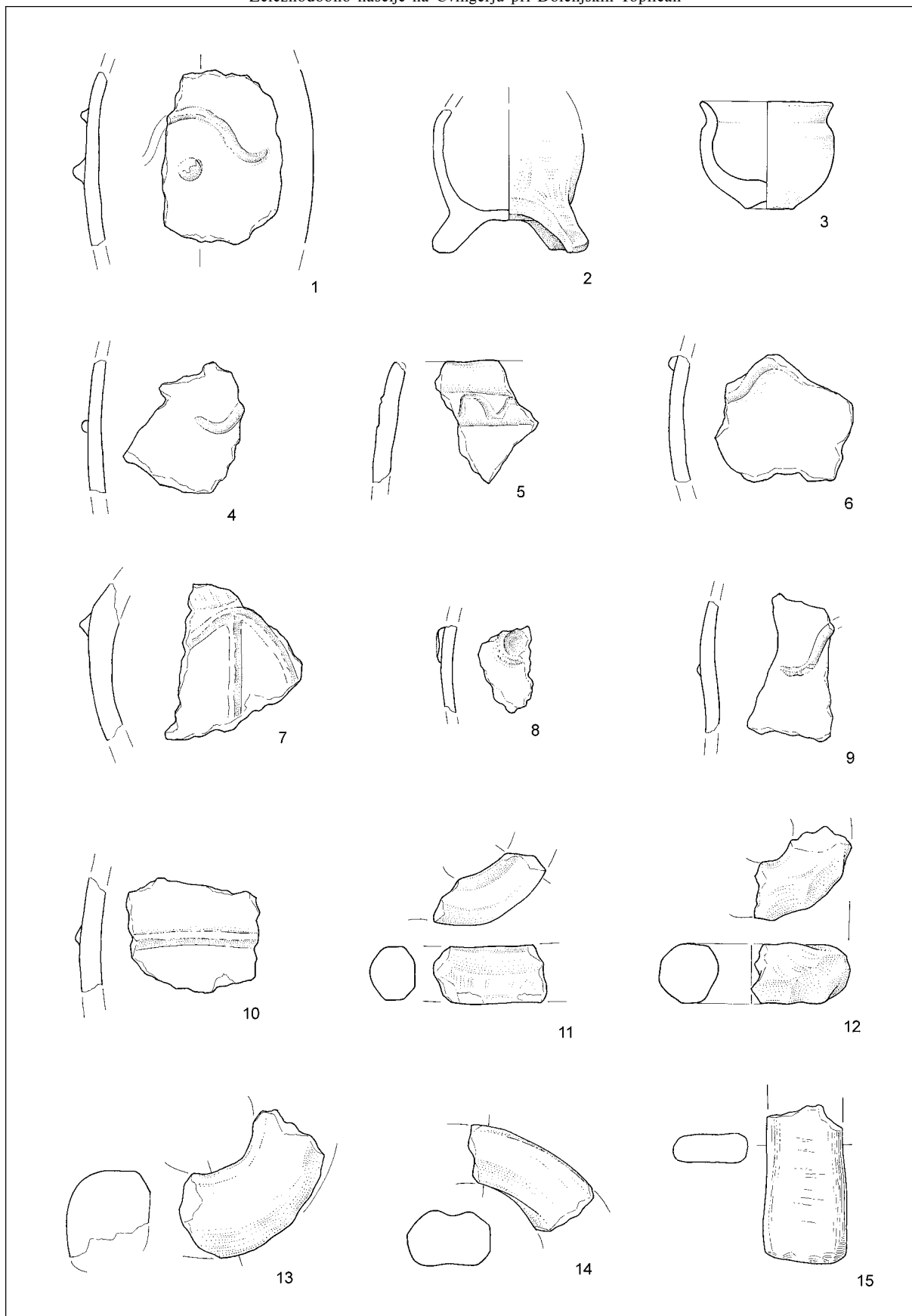
T. 3: Sonda 2. 1-12 plast 3. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 3: Schnitt 2. 1-12 Schicht 3. Alles Ton. M. = 1:3.

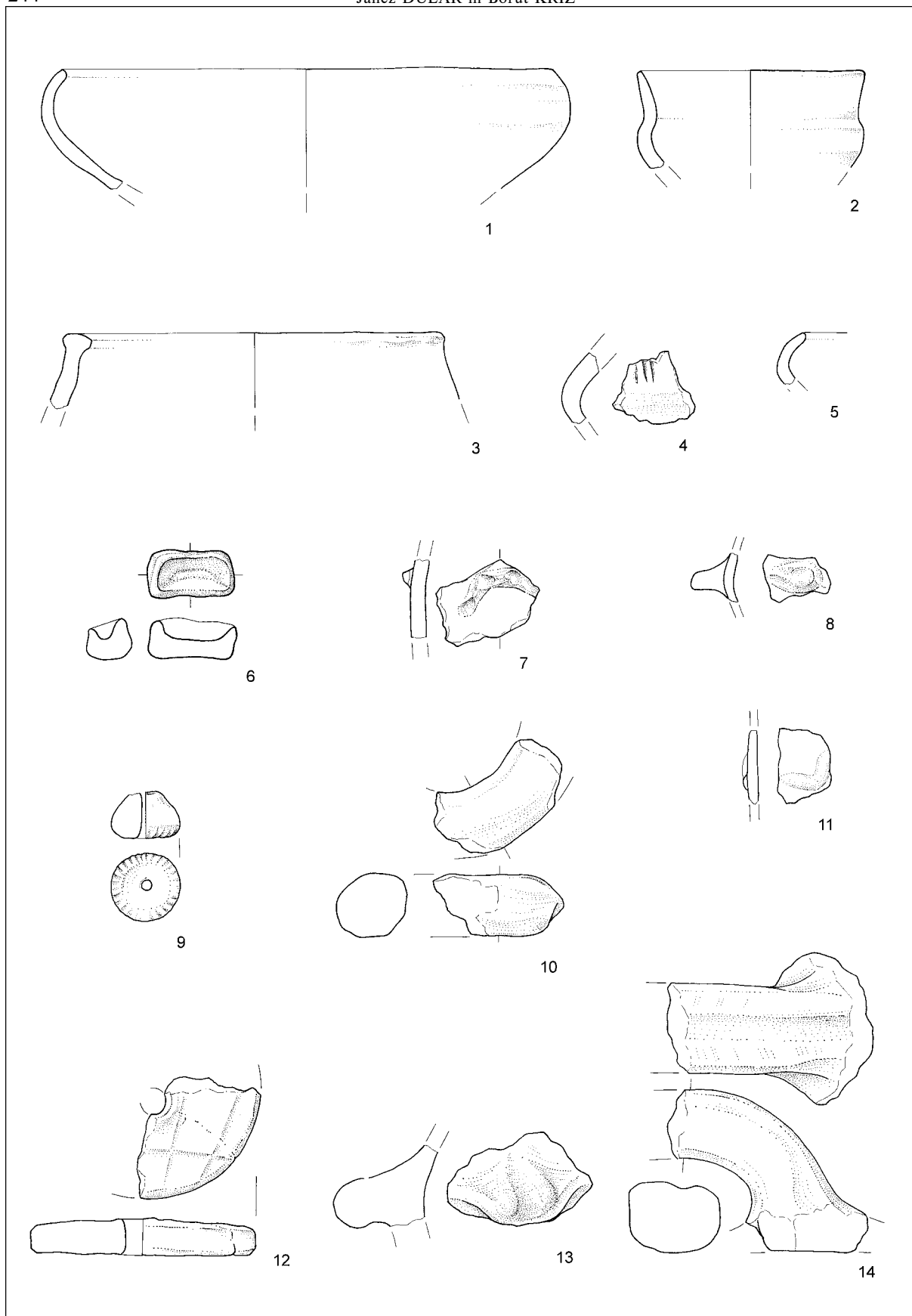

T. 4: Sonda 2. 1-8 plast 3; 9-11 plast 4; 12-18 plast 5. 12 železo, ostalo keramika. M. 12 = 1:2; 1-11,13-18 = 1:3.

Taf. 4: Schnitt 2. 1-8 Schicht 3; 9-11 Schicht 4; 12-18 Schicht 5. 12 Eisen, sonst Ton. M. 12 = 1:2; 1-11,13-18 = 1:3.

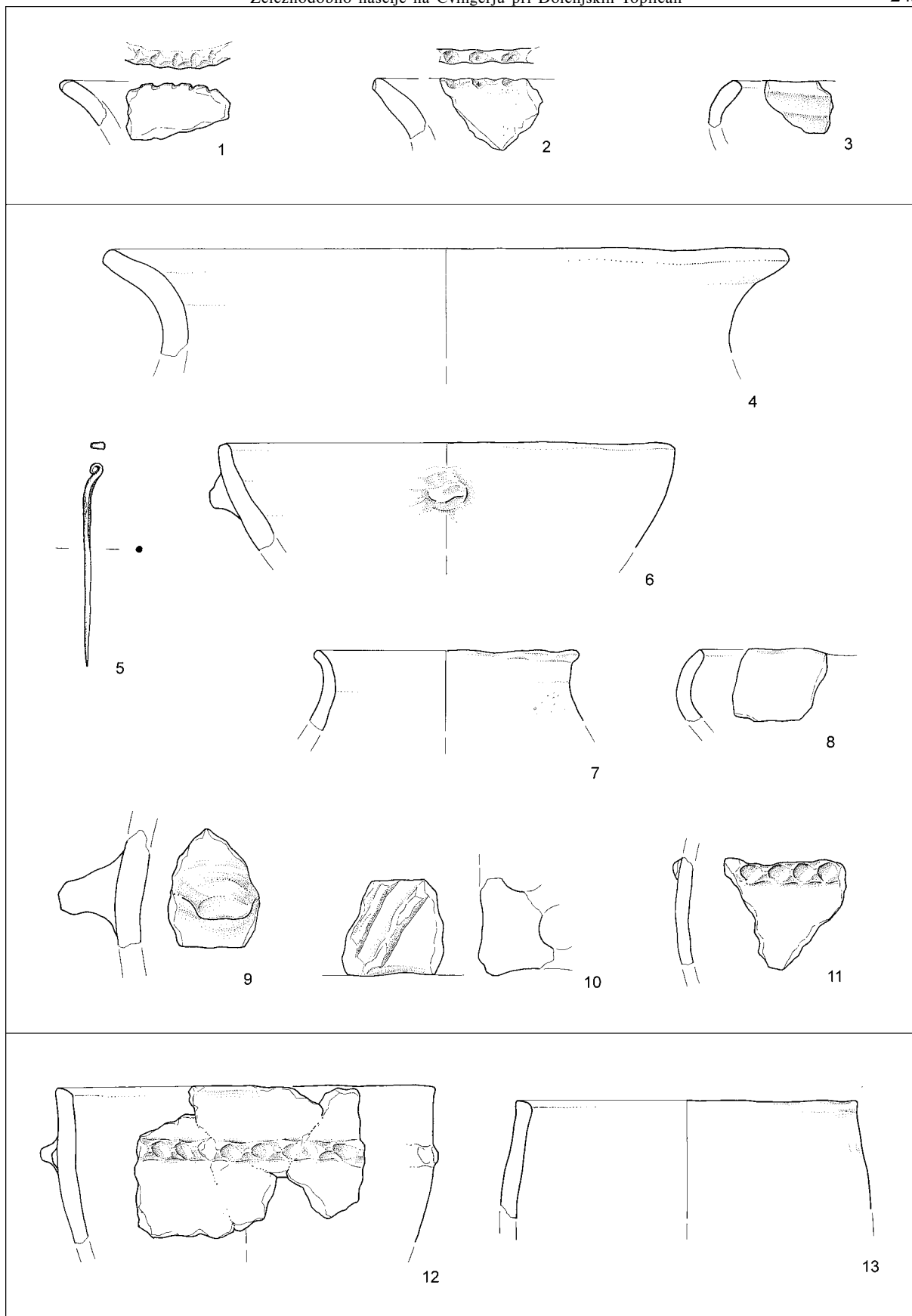

T. 5: Sonda 2. 1-15 plast 5. Vse keramika. M. = 1:3.
Taf. 5: Schnitt 2. 1-15 Schicht 5. Alles Ton. M. = 1:3.

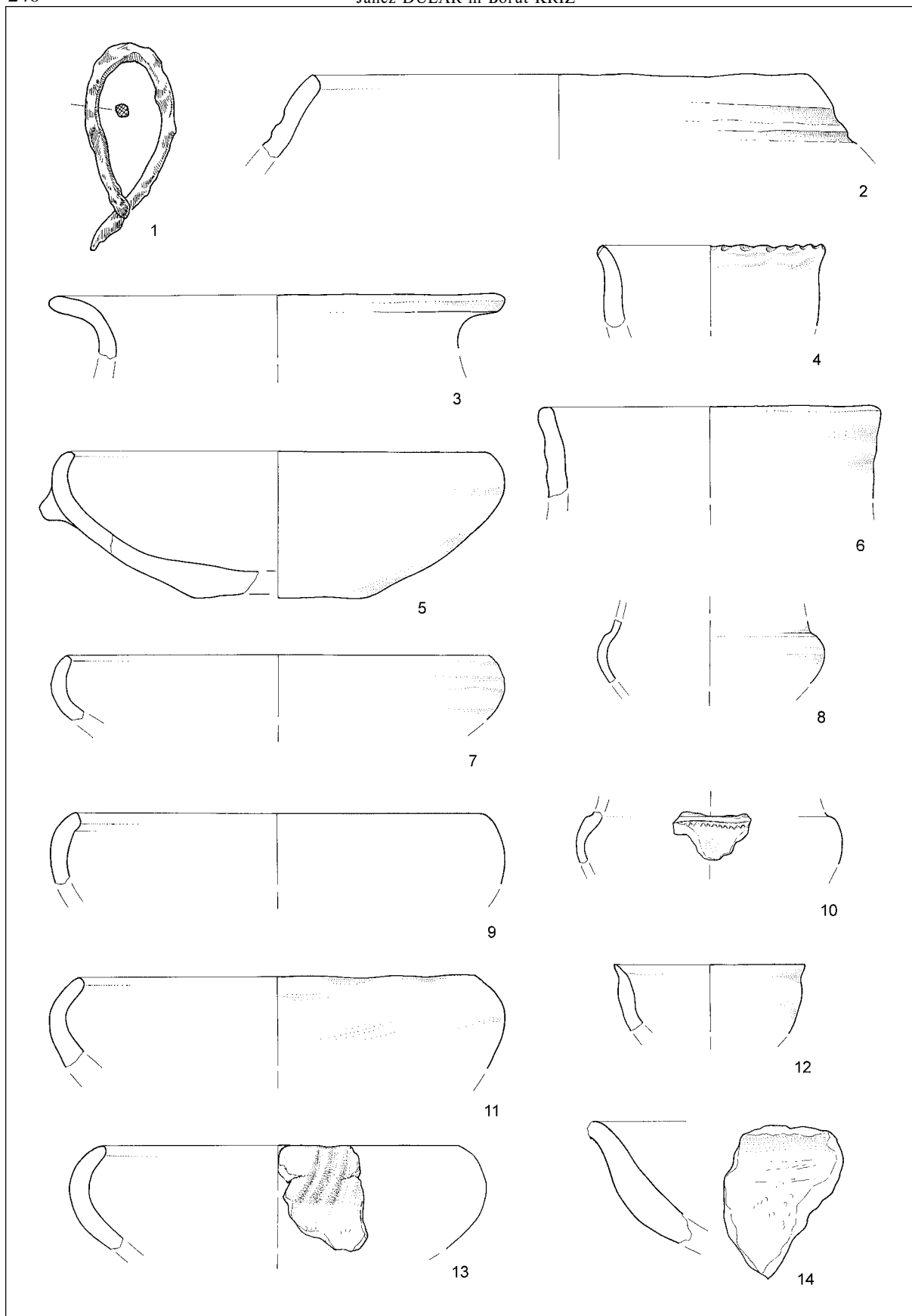
T. 6: Sonda 2. 1-14 plast 6. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 6: Schnitt 2. 1-14 Schicht 6. Alles Ton. M. = 1:3.

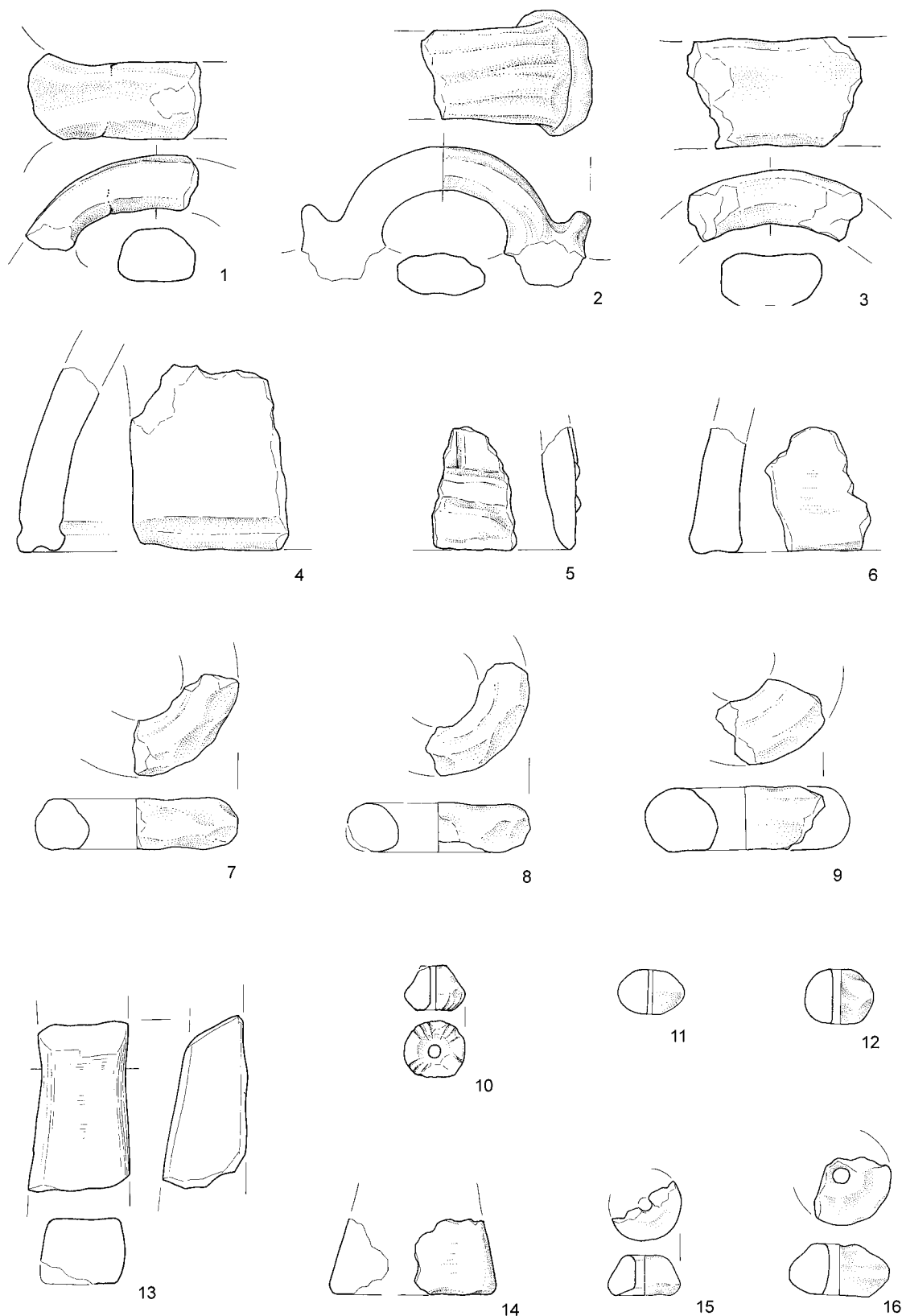
T. 7: Sonda 3. 1-3 plast 4; 4-11 plast 5; 12-13 plast 6. 5 bron, ostalo keramika. M. 5 = 1:2; 1-4,6-13 = 1:3.

Taf. 7: Schnitt 3. 1-3 Schicht 4; 4-11 Schicht 5; 12-13 Schicht 6. 5 Bronze, sonst Ton. M. 5 = 1:2; 1-4,6-13 = 1:3.

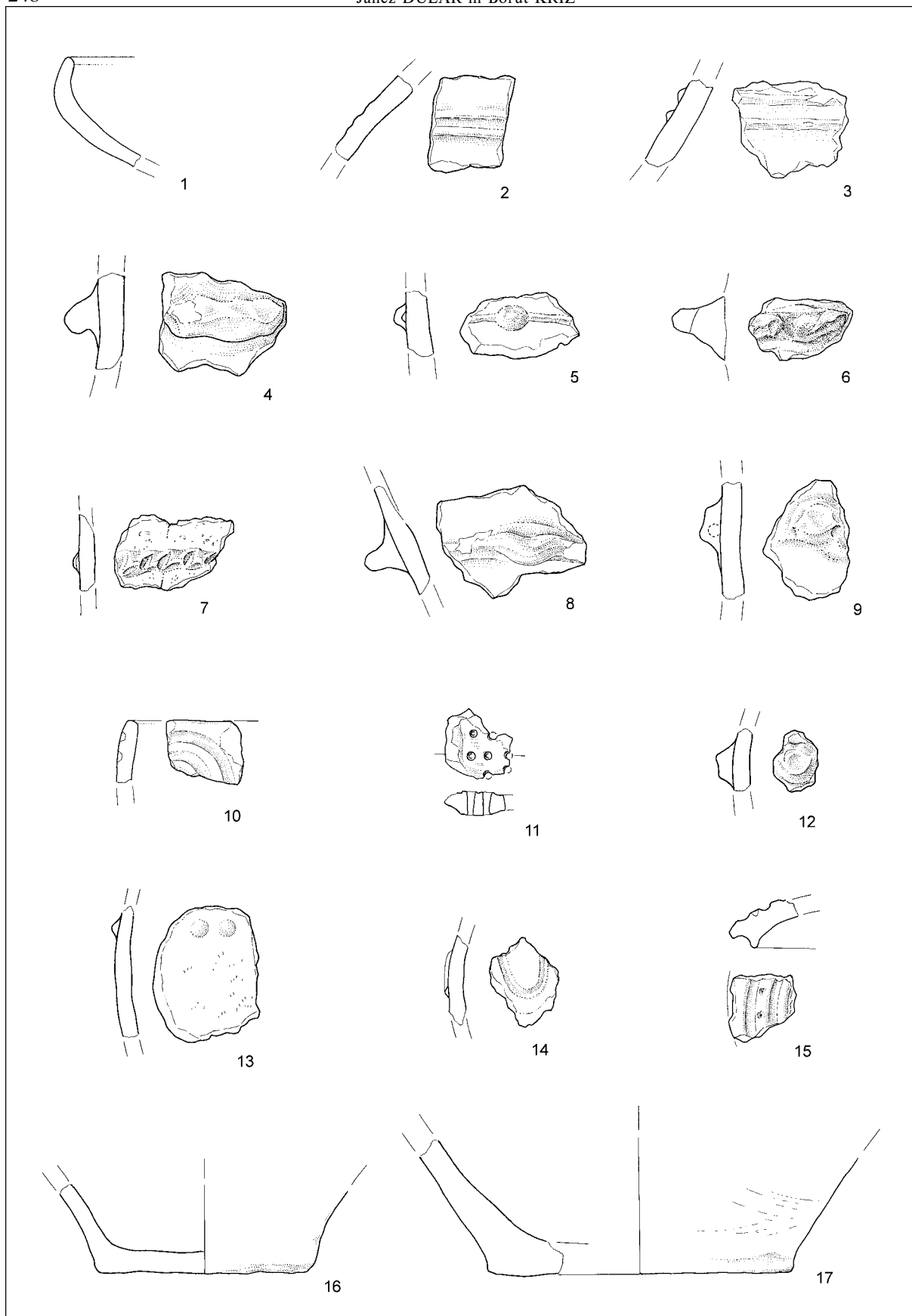
T. 8: Sonda 3. 1-14 plast 6. 1 železo, ostalo keramika. M. 1= 1:2; 2-14 = 1:3.

Taf. 8: Schnitt 3. 1-14 Schicht 6. 1 Eisen, sonst Ton. M. 1= 1:2; 2-14 = 1:3.

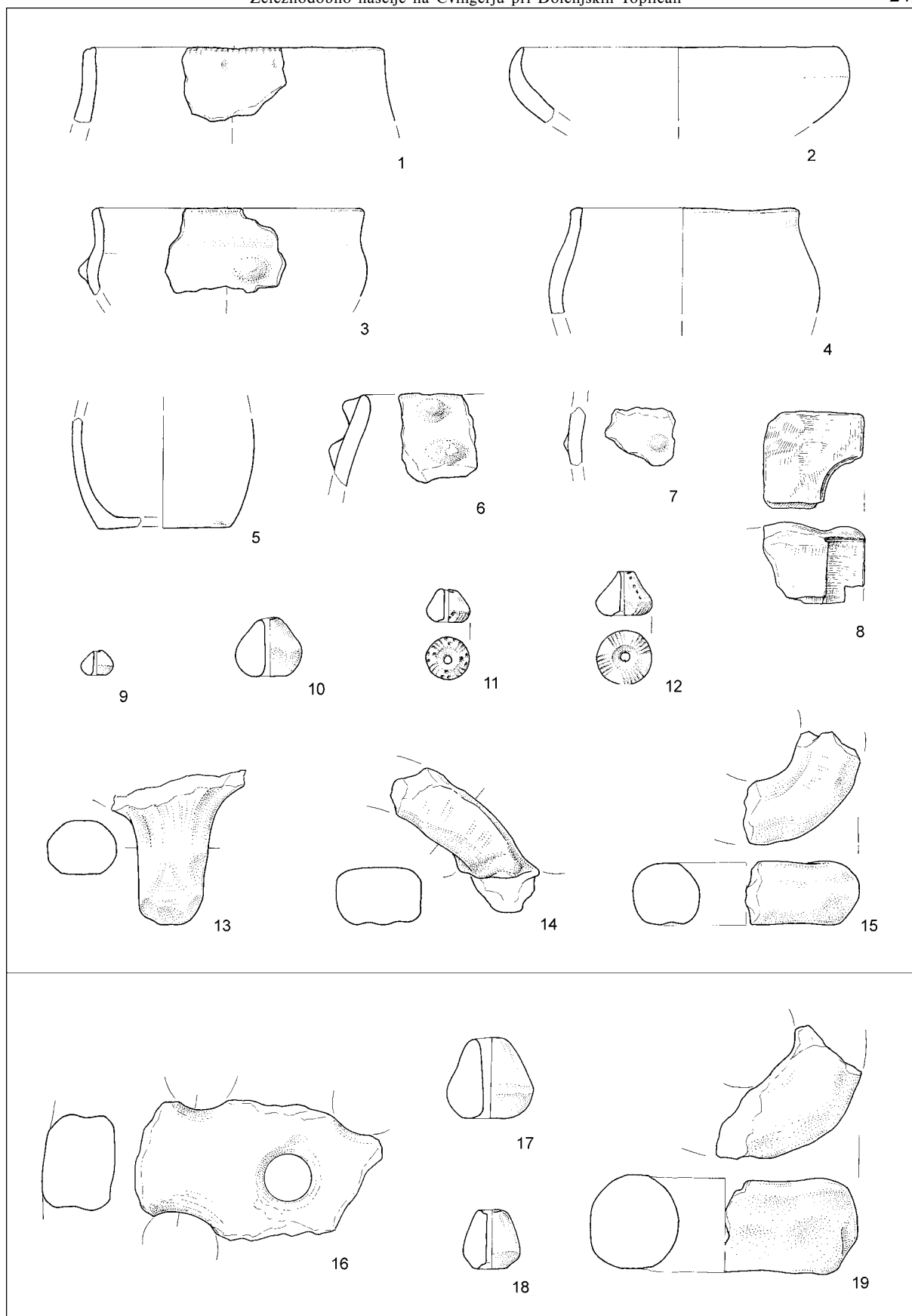
T. 9: Sonda 3. 1-16 plast 6. 13 kamen, ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 9: Schnitt 3. 1-16 Schicht 6. 13 Sandstein, sonst Ton. M. = 1:3.

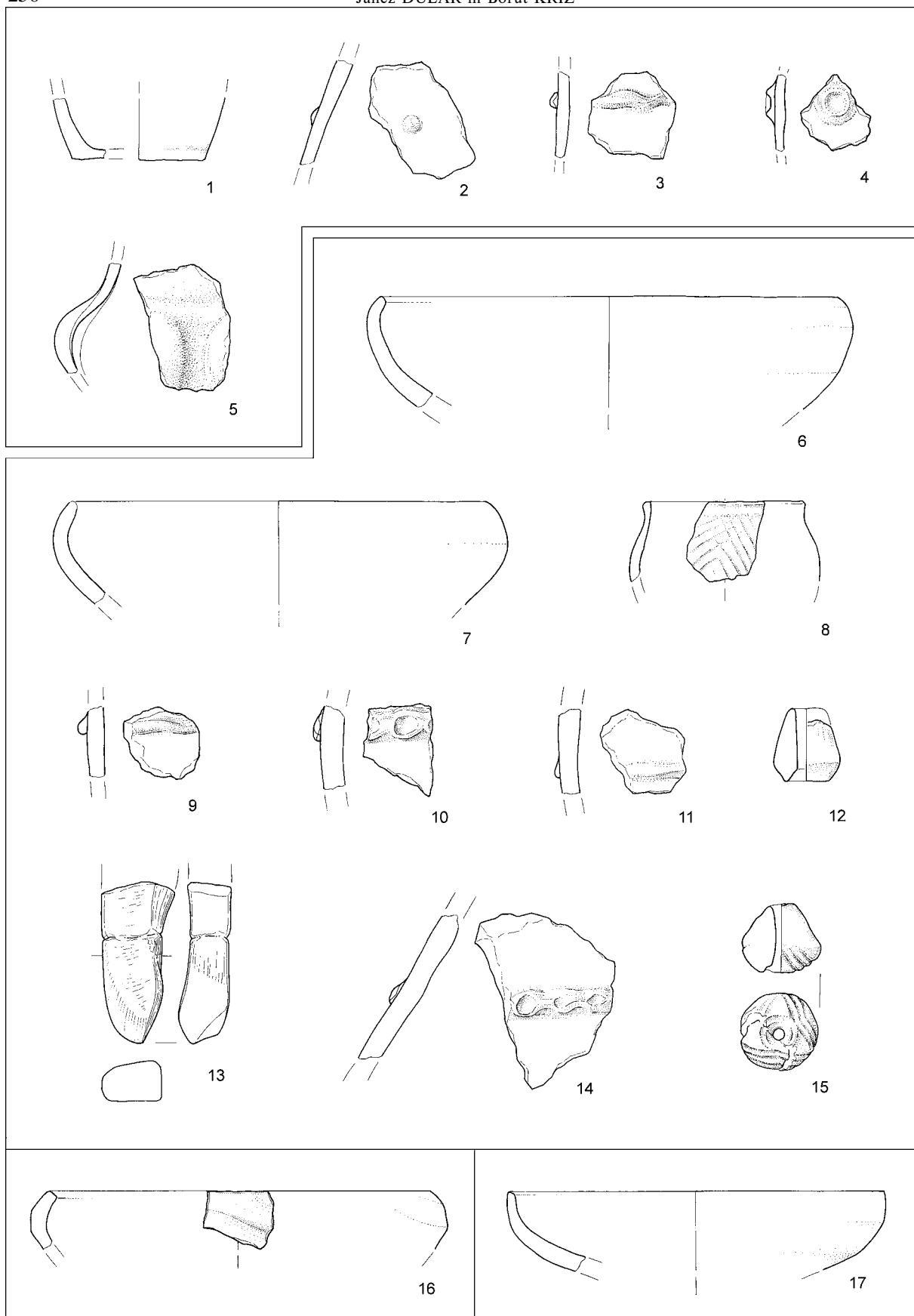
T. 10: Sonda 3. 1-17 plast 6. Vse keramika. M. = 1:3.

Taf. 10: Schnitt 3. 1-17 Schicht 6. Alles Ton. M. = 1:3.

T. 11: Sonda 4. 1-15 humus; 16-19 objekt 2. 8 kamen, ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 11: Schnitt 4. 1-15 Humus; 16-19 Objekt 2. 8 Sandstein, sonst Ton. M. = 1:3.

T. 12: Sonda 4. 1-5 objekt 1. Sonda 5-6: 6-15 plast 5; 16 plast 4; 17 plast 6. 13 kamen, ostalo keramika. M. = 1:3.

Taf. 12: Schnitt 4. 1-5 Objekt 1. Schnitt 5-6: 6-15 Schicht 5; 16 Schicht 4; 17 Schicht 6. 13 Sandstein, sonst Ton. M. = 1:3.